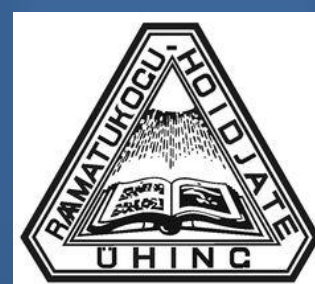

EESTI RAAMATUKOGU- HOIDJATE VII KONGRESS

*Raamatukogud
avatud ühiskonnas :
ettekannete kokkuvõtte*

22.-23.
oktoobril
1998. a.
Tartu
Ülikooli
Raamatu-
kogus

KAVA JA ETTEKANNETE KOKKUVÕTTED

ÜHISISTUNGID

Tartu Ülikooli Raamatukogu konverentsisaalis, W. Struve 1

22. oktoobril kl. 11–13

Esimene ühisistung

juhatab Malle Ermel, Tartu Ülikooli Raamatukogu, ERÜ juhatuse aseesinaine

[Avasõna](#)

Krista Talvi, ERÜ juhatuse esinaine

Ettekanded:

[Raamatukogud, informatsioon, ühiskond — käsikäes või eraldi?](#)

Tiiu Valm, Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor

Raamatukogu ja Tartu Ülikool

prof. akad. Jaak Aaviksoo, *Tartu Ülikooli rektor*

23. oktoobril kl. 13–16

Teine ühisistung

Juhatab Kalju Tammaru, Eesti Hoiuraamatukogu, ERÜ juhatuse aseesimees

Ettekanded:

[Eesti raamatukogud uuenevas infokeskkonnas](#)

Mihkel Reial, Eesti Rahvusraamatukogu

[Raamatukoguhoidja roll õppivas ühiskonnas](#)

prof. Aira Lepik, Tallinna Pedagoogikaülikool

[Miks õppiv Eesti ei mõista raamatukogusid?](#)

Peeter Olesk, Tartu Ülikooli Raamatukogu

Kokkuvõtted seksioonide tööst

Rutt Enok, Urve Tõnnov, Ester Sõrmus

TEADUSRAAMATUKOGUDE SEKTSIOON

Tartu Ülikooli Raamatukogu konverentsisaalis, W. Struve 1

Teadusraamatukogude sektsiooni juhatab Urve Tõnnov, Tartu Ülikooli Raamatukogu

22. oktoober kl. 14–17

Teadusraamatukogude infosüsteem: hetkeseis, probleemid, perspektiivid

Juhatab Asko Tamme, ELNET Konsortsium

Ettekanded:

[Kasutajakoolitus — üks osa integreeritud raamatukogusüsteemi juurutamisest](#)

Riin Olonen, Eesti Rahvusraamatukogu

[Mis on valaskala kõhus?](#)

Ülo Treikelder, Tartu Ülikooli Raamatukogu

Kokkuvõte Asko Tamme

Kogude koordineeritud arendamine

Juhatab Ülo Treikelder, Tartu Ülikooli Raamatukogu

Ettekanded:

ELNET Konsortsiumi võimalused kogude koordineeritud arendamisel

Asko Tamme, ELNET Konsortsium

[SUUR KOORDINAATOR tulekul — CONSPECTUS Eestisse?](#)

Jüri Järs, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Kokkuvõte Ülo Treikelder

23. oktoober kl. 9–12

Infoteenuste areng ja kvaliteet

Juhatab Ülle Must, Tartu Ülikooli Raamatukogu

Ettekanne:

[Infoteenused, nende kvaliteet ja tarbijakasutuse korraldamine](#)

Aili Norberg, Eesti Rahvusraamatukogu

Sõnavõttud:

Tartu Ülikooli Kliinikumi medinfo keskuse tegevusest nelja aasta jooksul

Keiju Saarniit, TÜ Kliinikumi meditsiiniinfo keskus

Infoteenindusest virtuaalses raamatukogus

Marika Meltsas, Tartu Ülikooli Raamatukogu

On-line-andmebaasid — möödapääsmatu abivahend tänapäeva infoteeninduses

Mai Põldaas, Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu /Eesti Rahvusraamatukogu

Raamatukogudevahelise laenutuse ja dokumendi levi töökorralduse põhimõtted

Maria Luštšik, Tartu Ülikooli Raamatukogu

Eesti Patendiraamatukogu fondide ja teenuste areng

Sirje Tambaur, Eesti Patendiraamatukogu

Kokkuvõtte Ülle Must

Raamatukoguhoidja uues õpikeskkonnas

Juhatab prof. Aira Lepik, Tallinna Pedagoogikaülikool

Ettekanded:

Infotöötajate koolitus kaasaegses õpikeskkonnas

dots. Sirje Virkus, Tallinna Pedagoogikaülikool

Ettekande käigus toimub videokonverents Suurbritannia avatud õppefondi esindaja prof. David Hardyga.

DEDICATE — infootsingu kaugkoolitusprojekt

Gerda Koidla, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Raamatukoguhoidja osa uue õpikeskkonna kujundamisel ülikoolis

Toomas Liivamägi, Tartu Ülikooli Raamatukogu

Kokkuvõtte prof. Aira Lepik

RAHVARAAMATUKOGUDE SEKTSIOON

O. Lutsu nim. Tartu Linna Keskraamatukogus, Kompanii 3/5
Rahvaraamatukogude sektsiooni juhatab Rutt Enok, Harju Maakonnaraamatukogu

22. oktoober kl. 14–17

Kogude koordineeritud arendamine

Juhatab Elle Tarik, O.Lutsu nim. Tartu Linna Keskraamatukogu

Ettekanded:

[Maaraamatukogude komplekteerimisest ja keskraamatukogude rollist kogude täiendamisel](#)

Mare Ektermann, Lääne Maakonna Keskraamatukogu

[Külaraamatukogu komplekteerimine: vajadused, võimalused, probleemid](#)

Ly Haaviste, Pühajärve Raamatukogu

23. oktoober kl. 9–12

Rahvaraamatukogude infosüsteemid

Juhatab Õie Tammissaar, O. Lutsu nim. Tartu Linna Keskraamatukogu

Ettekanded:

[Koostöö võimalikkusest rahva- ja teadusraamatukogude vahel](#)

Jüri Järs, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

[Võrumaa raamatukogude automatiseerimisest](#)

Ere Raag, Võrumaa Keskraamatukogu

Raamatukogu üldsussuhted

Juhatab Katrin Niklus, Rapla Keskraamatukogu

Ettekanded:

[Raamatukogude koostöö klubide, seltside ja ühendustega](#)

Ilvi Laidna, Rapla Keskraamatukogu

[Kohaliku omavalitsuse ja raamatukogu suhetest](#)

Sirje Bärg, Kose-Uuemõisa Raamatukogu

KOOLIRAAMATUKOGUDE SEKTSIOON

Tartu Kunstigümnaasiumis, Aianduse 4

Kooliraamatukogude sektsiooni juhatab Ester Sõrmus, Tallinna Pedagoogilise Seminari raamatukogu

22. oktoober kl 14–17

Juhatab Ester Sõrmus, Tallinna Pedagoogilise Seminari raamatukogu

Kooliraamatukogu arengust Eestis

Ettekanne:

[Kooliraamatukogude hetkeseisust](#)

Ann Järvsoo, Alavere Põhikooli raamatukogu

Kooliraamatukogu tulevikuperspektiivid

Ettekanded:

[Kooliraamatukogu tulevikuperspektiivis](#)

Irma Raatma, Rakvere Gümnaasiumi raamatukogu

[Õpikeskus üldhariduskoolis](#)

Ester Sõrmus, Tallinna Pedagoogilise Seminari raamatukogu

Kaasettekanded:

[Infokeskus Tallinna Õismäe Humanitaargümnaasiumis](#)

Lembi Plukk

[teadusõppimiskeskus Kuressaare Gümnaasiumis](#)

Urve Aedma

[Kaasaegne õpikeskkond — Märjamaa Gümnaasiumi raamatukogu](#)

Luule Joost, Eesti Rahvusraamatukogu

[Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi õpikeskus](#)

Evi Krimm

Arutelu teemal Kooliraamatukogu muudatuste teel

23. oktoober kl. 9–12

Juhatab Vaike Kurel, Tartu Kunstigümnaasiumi raamatukogu

Kooliraamatukogude finantseerimisest

Ettekanne:

Kooliraamatukogude finantseerimisest

Mall Saul, Haridusministeeriumi kooliraamatukogude õppekirjanduse ekspert

Kaasettekanded:

Valve Kruusma ja Ants Haljamaa, Kirjastus Koolibri

[Aivar Leštšinski](#), Kirjastus Avita

Õppekulud kohalikus eelarves

Ettekanded:

Haridusasutuste rahastamise võimalustest

Jüri Sasi, Tartu Miina Härma Gümnaasium

Kokkuvõtte valdade tegelikest õppekuludest

Ann Järvisoo, Alavere Põhikooli raamatukogu

Arutelu teemal Õppekulud kohalikus eelarves

ÜHISISTUNGID

Avasõna eesti raamatukoguhoidjate VII kongressil

Krista Talvi

Tänapäeva ühiskonda iseloomustab tehnoloogia kiire areng ja liikumine infoühiskonna poole.

Infoühiskonna eeldused ei teki iseenesest. Arengut tuleb suunata oskusliku, ettenägeliku ja väga paindliku poliitikaga. Infoühiskonda liikumine ei kujuta endast pelgalt arvutite hankimise ja võrkude ehitamise korralduskampaaniat. Ennekõike tähendab see muutusi inimeste mõttemaailmas ja elukorralduses.

Aegade jooksul on teisenenud raamat, raamatukogu ja raamatukoguhoidja. Informatsioon iseenesest ei ole midagi uut — inimene on alati seda vajanud. Muutunud on vajatava informatsiooni sisu, ulatus ja tähtsus ning selle edastamise vorm ja kiirus.

Siit tulenevad tänapäeva raamatukogu ja raamatukoguhoidja põhjendatud mured. Kuidas suudavad raamatukogu ja raamatukoguhoidja iga infovajaja soovi täita? Aga see ju määrab meie töö kvaliteedi. Ja teiselt poolt — raamatukogu kui infovahendaja tegevus peab ulatuma igale poole. Keskust ei tohi eelistada provintsile ega ääremaadele.

Uue aastatuhande alguseni on jäänud kaks aastat. Eesti raamat tähistab siis oma 475ndat juubelit. Kuid rööbiti ajalukku vaatamisega peab mõtlema tulevikule, et raamatukogude osa Eesti ühiskonnas suureneks.

Informatsiooni levitamisel ja edastamisel jääb edaspidigi oma osa traditsioonilisel vahendamisel trükisõna kaudu. Aga üha rohkem tuleb tarbijale infot pakkuda nüüdisaegset arvutustehnikat rakendades. See on tähtis Eesti tulevikule ja on avatud ühiskonna raamatukogude oluline tunnus.

Raamatukogud, informatsioon, ühiskond — käsikäes või eraldi?

Tiiu Valm

Riigikogu 16. sept. 1998. a. otsuses “Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused” on konstateeritud: *Raamatukogud toimivad ühtse riikliku infosüsteemina, püüdes tagada kogu elanikkonnale ammendava, täpse ja hõlpsasti kättesaadava teabe ning juurdepääsu kogu maailma inforessurssidele. [---] Teadus-, rahva-, kooli- jt raamatukogudest koosnev raamatukogude riiklik infosüsteem on Eesti rahvusliku informatsioonilise infrastruktuuri lahutamatu koostisosa.*

Riigikogu 13. mai 1998. a. otsuses “Eesti infopoliitika põhialused” väljendatakse sama mõtet, kuigi teises kontekstis: *Riik tagab põhiseaduse päraste informatsiooni avatuse põhimõtete järgimise. Riigi otsene kohustus on informatsiooni vaba liikumise tagamine, mis tähendab ühtlasi seda, et avalikud organisatsioonid peavad viivitamatult pakkuma informatsiooni oma igapäevatoimingutest. Selline*

informatsiooni pakkumine peab vastama järgmistele nõuetele:

- kõikidele soovijatele tuleb kindlustada võrdne juurdepääs informatsioonile;
- informatsiooni tuleb pakkuda aktiivselt ja süstemaatiliselt ning kergesti haaratava tervikuna, aidates inimestel ühtlasi orienteeruda selle ülekülluses. [---]

Informatsioonile juurdepääsu tagamiseks soodustab riik infopunktide rajamist.

Eesti ligi 1290 eri tüüpi raamatukogu külastab enam kui 50% elanikkonnast. Raamatukogude kasutamise intensiivsuse kasv peaks eeldama, et raamatukogud oma asukohast ja tüübist olenemata muutuksid teavikuid laenuvatatest institutsioonidest riigisisest ja rahvusvahelist infootsingut ja andmevahetust võimaldavateks. Selleks vajavad raamatukogud kiiresti riiklikku programmi, mis seoks neid teiste infoprogrammidega, nt Tiigrihüppega, kuna vastasel juhul puudub tulevikus reaalne baas riigi kahele prioriteetsele infotehnoloogia arendamise valdkonnale — emakeelne haridus ja avalik haldus.

Eesti raamatukogud uuenevas infokeskkonnas

Mihkel Reial

Infotehnoloogia vahendite kasutamine ja kommunikatsioonitehnoloogia areng on muutnud kogu tänast maailma ning sundinud raamatukogusid võtma selge seisukoha muutustega kohanemiseks. Teadusraamatukogud on ühinenud konsortsiumiks, kus ühiselt üritatakse koordineerida ressursside jaotust ja tehnoloogiliste lahenduste integreeritust. Enamik rahvaraamatukogusid on valinud oma elektronkataloogi loomiseks ja lugejate teenindamiseks süsteemi “Kirjasto 3000”. Märksõnad “integreeritud raamatukogusüsteem” ja “interneti-ühendus” on muutunud raamatukoguhoidja põhisõnavaraks.

Mis eesmärk on kogu protsessil? Põhilisena tuuakse esile vajadus parandada lugejate ligipääsu kollektsioonidele, nii oma kogudele kui ka konsortsiumi, riigi ja teiste riikide kogudele. Elektronkataloogi loomine üksi on siiski poolik lahendus. Me räägime töökeskkonna muutusest, digitaalkeskonnast. Selle mõju on suurem, kui otsingu

võimaldamine elektronkataloogist. Eesmärk pole mitte teha asju teistmoodi, vaid teha teistmoodi asju. Raamatukogu kasutaja tahab saada infot kohe ja kohapeal. Meie raamatukogudevaheline laenus ei lahenda asja — ta on liiga aeglane.

Mudel, mis meid ees ootab on nn rahvusvaheline virtuaalne raamatukogu, mis ühendab sadu ja tuhandeid eri kogusid, kusjuures juurdepääs tagatakse ka täistekstidele. Muutused infokeskkonnas ei ole pelgalt tehnoloogiaalased ning mõjutavad raamatukogusid ka väliskeskonna poolt oluliselt:

- poliitilised mõjutused (Euroopa Liit, keeled, kasutajad);
- majanduslikud mõjutused (konkurents, sponsorid, riigi osa jm);
- õiguslikud mõjutused (sundeksemplari seadus, autorikaitse, litsentsid, standardid);
- haridus- ja kultuurisfääri muutuste mõju (oskusteave, koolitus, raamatukogude rollid, struktuurimuutused).

Mismoodi kaasa minna muutustega? Kas olla eesliinil — olla eelkäija, katsetaja või oodata välisabi korras saadavat koolitust uutest suundadest arenenud riikides? Sama küsimus tekib, võrreldes teiste infotehnoloogia süsteemidega Eestis (nt Tiigrihüpe). Tasakaalustatud areng on seni olnud Eesti raamatukogude lipukiri. Oluline on eristada ja selgeks teha need valdkonnad, kuhu põhiliselt suunata

raamatukogude jõupingutused ja ressursid.

Riik on oma infopoliitika põhialustes deklareerinud, et tema keskendub eelkõige

- seadusandluse moderniseerimisele;
- erasektori arendamisele;
- riigi ja kodanike vahelise suhtluse kujundamisele;
- infoühiskonna probleematika teadvustamisele.

Reaalne panus riigi poolt on eelkõige infrastruktuuri arendus, tehnilise juurdepääsu tagamine. Raamatukogude ülesanne on ühiskonnale selgelt teadvustada, **millele** on juurdepääs loodud, mis **sisu** on infosüsteemidel, **kuidas** seda infot hõlpsalt leida, kätte saada, kasutada.

Raamatukoguhoidja roll õppivas ühiskonnas

Aira Lepik

Raamatukogu tulemuslik tegevus kaasaegses teabekeskkonnas sõltub üha enam sellest, kuidas raamatukogu poolt pakutav või raamatukogu kaudu vahendatav rahuldab

raamatukogu teenuste reaalseid ja potentsiaalseid kasutajaid. Kasutajakesksus on avatud ühiskonna raamatukogukontseptsiooni põhialus.

Eesti 717s rahva-, eriala- ja teadusraamatukogus töötas 1997. a. lõpus 2489 raamatukoguhoidjat, kellest 1249 omavad raamatukogundusharidust. Raamatukoguhoidja kompetentsus, isiku- ja kutseomadused ning kutsenõuded on oluliseks tegevusvaldkonnaks nii erialakoolituse kui täiendõppe süsteemis.

Muutused teabekeskkonnas eeldavad raamatukogudelt (ja raamatukoguhoidjatelt)

- kiirendatud liikumist põhiliselt kogudele toetuvatelt teenustelt kättesaadavusele baseeruvatele teenustele (*from collection-based to access-based services*), st ressursside jagamist, läbimõeldud koostööd mitte ainult teiste raamatukogudega, vaid ka teiste nn mäluorganisatsioonidega (*memory-organisations*) ning arvutivõrkude kasutamist;
- oskuslikku infotehnoloogia kasutamist, nähes elektroonilise ja võrgukeskkonna võimalusi raamatukogu töö erivaldkondade (kogude kujundamine ja töötlemine, kasutajakoolitus ja nõustamine vms) täiustamises.
- Raamatukoguhoidja rolli õppivas ühiskonnas käsitatakse ettekandes järgmistest aspektidest:
- raamatukoguhoidja koolitus ja kompetentsus — põhi-, täiend- ja ümberõppe vajadus ja võimalused;
- muutuv infokeskkond ja teisenenud raamatukogu — väljakutse raamatukoguhoidja relevantsemale rollile ühiskonnas;
- infotarbija muutuv keskkonnas — koosmõju ja suhtetoime raamatukoguhoidja erialases tegevuses, raamatukoguhoidja teisenenud rollid ühiskonnas.

Miks õppiv Eesti ei mõista raamatukogusid?

Peeter Olesk

Eelnõud hariduspoliitilisteks otsusteks Eesti Vabariigis ei defineeri õpikeskkonda kui ruumi, kus liigub informatsioon ja kus järelkult ruumi kasutegur on seda kõrgem, mida informatsioonilisem ta on. Tulenusena jäetakse haridusstrateegiast välja nii raamatukogu kui õpikeskkond kui ka raamatukogu kui haridusruumi obligatoorne element. Piltlikult öeldes tahetakse südant ilma arteriteta. Teaduslikud keskraamatukogud kannatasid sellest kõige enam, kuivõrd praegune haridus- ja kultuuripoliitika soosib okste kasvamist, küsimata samas,

mis saab tõvest. Aga teaviku-informatsiooni tõveks on teaduslikud keskraamatukogud kui süsteemid, milles saavad kokku rahvustrükise hoidmine, erialakirjanduse hierarhiline süstemaatika, akadeemiline bibliograafia*, otsingute korraldamine rahvuslikust inforuumist (sisse ja) välja, metafunktsioon rahvaraamatukogudele ning raamatuteaduslik uurimistöö. Kui see tüvi on nõrk, siis oksad puud ei päästa.

Miks on nii juhtunud? Eestis puudub riigihange teadusliku keskraamatukogu „ametkonnaväliste“ funktsioonidele, ehkki need funktsioonid ise toimivad ja nende koormus on koguni kasvanud. Teiseks on võimatu finantseerida otstarbekalt rahvusraamatukogu funktsioone täitvaid raamatukogusid teadus- või õpperahade ülejäägi arvelt. Et nii on hakatud tegema, toob enesega kaasa selle, et suured kogud muutuvad kaootilisemaks, sest kogude täiendamisel puuduvad garantiid. Keskraamatukogu tunnuseks -nagu ka eeliseks!.- on aga just see, et tema kogud peavad olema järjepidevad ning süstemaatilised.

* Akadeemilisena mõistan ma sellist bibliograafiat, mille esmaväljendiks on suured originaalsed andmepangad. „Teadusbibliograafia“ ei ole piisavalt täpne sõna, sest bibliograafilisi käsiraamatuid tehakse ka ilma originaalset andmepanka loomata.

TEADUSRAAMATUKOGUDE SEKTSIOON

Kasutajakoolitus — üks osa integreeritud raamatukogusüsteemi juurutamisest

Riin Olonen

Uue raamatukogusüsteemi juurutamine toob endaga kaasa hulgaliselt erinevaid muutusi inimeste igapäevatoos — kujunevad välja uued tööülesanded, uued õigused ja kohustused, sageli muutub ka töökorraldus ise, mistõttu tuleb ümber organiseerida kogu raamatukogu töö. Ning mida suurem on raamatukogu, seda rohkem on seal ka töötajaid, kel tuleb uuendustega paratamatult kohaneda. Inimfaktorit ei tohiks uue raamatukogusüsteemi juurutamisel kunagi alahinnata. Inimeste suhtumine ongi pea kõige tähtsam, kuna sellest sõltub uue süsteemi rakendamise õnnestumine või ebaõnnestumine.

Inimestele on loomumane tunda vastumeelsust igasuguste uuenduste ja muutuste suhtes, eriti kui need toovad kaasa uue tehnika. On üpris tavaline, et inimesed kardavad masinaid, et nad kardavad tundmatust ja tunnevad muret, kas automatiseerimine ei muuda neid endid mitte üleaarusteks või kas nad ikka saavad arvutikasutusega hakkama jne jne. On väga oluline aidata töötajail neist hirmudest üle saada, kuid samal ajal ei tohi töötajail mitte mingil juhul jääda mulje, et arvutite ja uue süsteemi kasutuselevõtuga lahenevad nende kõikvõimalikud probleemid. Tuleb jääda positiivselt kriitiliseks ja realistlikuks. Parimate tulemuste saavutamiseks tuleb inimesed uue süsteemi juurutamisele kaasa haarata juba päris algusest peale, jagada neile regulaarselt informatsiooni, (varjamata ka esinenud vigu ja möödalkaskmisi), tutvustada edasisi plaane, tõsta esile ja hinnata positiivset suhtumist ning ikka ja jälle kinnitada inimestele nende olulisust käimasolevas protsessis.

Kuigi töötajate motiveerimine, asjaliku töökeskkonna loomine, pidev informeerimine ja tagasiside organiseerimine on süsteemi juurutamisel raamatukogu juhtkonna otsene ülesanne, tuleb osa sellest tööst ära teha ka isikutel, kes töötajaid õpetades nendega kõige tihedamini kokku puutuvad.

Süsteemi astmelise koolitusega alustati rahvusraamatukogus (nagu ka teistes ELNET Konsortsiumisse kuuluvates raamatukogudes) 1997. aasta lõpul, seega umbes aasta tagasi. Tuginedes koolituse organiseerimisest saadud kogemustele, võin öelda, et raamatukogutöötajad võib vastavalt nende suhtumisele uude süsteemi jaotada nelja gruppi:

- I grupp hoiab end uuest süsteemist täielikult eemale ja on valmis tegema kõik, et sellega mitte kohaneda — taolised inimesed võivad lausa töölt lahkuda;
- II grupp on äraootaval seisukohal — ehk siis “vaatame, mis juhtub” ja üldise edu korral ollakse valmis järk-järgult uut süsteemi aktsepteerima;
- III grupp on asjalik — konstruktiivseks kaastööks oldi valmis kohe, juba uuele süsteemile ülemineku ettevalmistamise etapis;
- IV gruppi iseloomustab eufooria ja imede ootamine ilma realistliku ülevaataeta tegelikult toimuvast.

Rahvusraamatukogu töötajate seas on esindatud kõik nimetatud neli gruppi, kuid mul on hea meel tõdeda, et domineerivaks grupiks on meil siiski kolmas — enamik töötajast on uue süsteemi suhtes asjalikult häälestatud, ei olda ei liiga optimistlikud ega ka liiga pessimistlikud, süsteemi hinnatakse

positiivselt kriitilise pilguga.

Niivõrd erinevate seisukohtade tekkimise sagedasemateks põhjusteks on:

1. Arvutustehnika kasutamise puudulikud oskused.
2. Suurenenud nõudmised töötajate kvalifikatsioonile.
3. Tööülesannete teisenemine.
4. Kahtlus süsteemi edukuses.
5. Hirm uuenduste suhtes üldiselt.
6. Pideva täiendõppe vajadusega seotud probleemid.
7. Töökeskkonna sisustamisega seotud probleemid.

Vaatamata sellele, et aasta kasutajate koolitust on juba möödas

ja peagi võetakse süsteem vastu, tuleb siiski nentida, et süsteemi käikuandmisega kasutajakoolitus ei lõpe, vaid jätkub — jääb vajadus olemasolevate töötajate täiendkoolituse, süsteemi muutustest tingitud koolituse ja uute töötajate väljaõppe järele (muide — mis puutub uute töötajate väljaõppesse, siis oleks väga hea, kui Tallinna Pedagoogikaülikool ja Viljandi Kultuurikolled? lülitaksid süsteemi põhialuste õpetamise ka infoteaduste eriala õppekavadesse). Peale selle on praegusest koolitusprogrammist täielikult välja jäänud raamatukogu kasutajate koolitus, millega samuti edaspidi tegelda tuleb.

Mis on valaskala kõhus?

Ülo Treikelder

Suur osa mistahes integreeritud raamatukogusüsteemi rakendamisega seotud probleemidest on põhjustatud süsteemi väljatöötajate ja rakendajate ning süsteemi

kasutajate vahelise kommunikatsiooni ebapiisavusest või puudulikkusest. Niisamuti on sageli tegemist terve rea vastastikuste eelarvamustega, mis võivad olulisel määral rakendada süsteemi häireteta tööd eeskätt ülemineku- ja väljaõppeperioodil.

Käesoleva ettekande eesmärgiks on kirjeldada integreeritud raamatukogusüsteemi, lähtudes tema funktsioonidest ning püüda vältida liigset sukeldumist tehnilistesse detailidesse, mis muudaksid inimesele, kes ei ole peensusteni kursis infotehnoloogiaalal kasutatava terminoloogia ja käibetõdedega, süsteemi töö üldprintsiibid ebaselgeks ja ebahuvitavaks. Tuleb tunnistada, et integreeritud raamatukogusüsteemi (INGRID, INNOPAC) alases koolitustegevuses tuleb küllaltki sageli pörkuda väljendustele laadis "Ah, mis nüüd mina... ega mul pole antud sellest aru saada...".

SEE EI OLE NII.

Põhilised käsitletavatad punktid:

1. Andmebaasi üldine ülesehitus ja struktuur. Andmete kodeerimine ja säilitamine. Võrguandmebaasi olemus ja kasutamisevõimalused. Registrid ehk loendid.
2. Kasutajaliidesed. Põhilised tööplatvormid (terminaalirežiim, Windows-keskkond).
3. Integreeritud raamatukogusüsteemi erinevad moodulid, nende koostöö ja pakutavad võimalused.
4. Andmete säilimise kaitse, arvutivõrkudega kaasnevad ohud.

Kokkuvõtte kokkuvõtteks: integreeritud raamatukogusüsteemi rakendamise peamiseks eesmärgiks on parandada raamatukoguteenuse kvaliteeti. Seda nii raamatukogu kasutaja kui ka raamatukogutöötaja seisukohalt. Ja nimelt sellest lähtudes peaks välja kujunema iga raamatukogutöötaja suhtumine rakendatavasse süsteemi. Selleks peab aga süsteemi tegelik sisu, tema olemus, jõudma iga töötaja ja kasutajani. Üheks sammuks selles suunas püüab olla ka käesolev ettekanne.

Suur koordinaator tulekul — CONSPECTUS eestisse?

Jüri Järs

Eesti teadusraamatukogud on kogude koordineeritud arendamisega tegelnud umbes kolm aastakümnet Alustati 1970ndail aastail Riikliku Raamatukogukomisjoni fondide komisjoni eestvõttel Välisperioodika koondkataloog hakkas ilmuma juba 1960ndail, välisraamatute

koondkataloog 1974 aastal 1970–1980ndail aastail viidi läbi kaks ulatuslikku raamatukogude koostise ja kasutamise uuringut 1990ndail jätkus töö ERÜ egiidi all tegutsevas kogude toimkonnas On olemas kultuuri- ja haridusministri määrustega kinnitatud teaduslike keskraamatukogude loetelu ja nende tegevuspõhimõtted ning teadus- ja erialaraamatukogude komplekteerimise alused ja komplekteerimisplaan Siiski on raske hinnata, mil määral need raamatukogud on oma ülesandeid täitnud või saanud seda teha. 57 praegu kasutatavat ainevaldkonda (vastutusala) vajab detailiseerimist. Komplekteerimistasandid (A — võimalikult täielikult, B — valikuliselt, C — suure valikuga) on raamatukogukesksed ja pealiskaudsed ning vajavad asendamist objektiivsete ja täpselt määratletud tasanditega Seni puudus ka vahend (infosüsteem), mis oleks võimaldanud saada operatiivselt andmeid teistes raamatukogudes olemasolevate ja tellitud teavikute kohta Alates 1997 aastast tegelevad teadusraamatukogud (ELNET Konsortsium) INNOPACi õppimise, testimise, kohandamise ja juurutamisega Ühtse integreeritud süsteemi kasutamine eeldab raamatukogudevahelist koostööd kõige kõrgemal tasandil ning annab head võimalused ka kogude koordineeritud arendamiseks INNOPAC teeb andmed osalejate kogude ja tellimuste kohta reaajas kättesaadavaks INNOPACi andmebaasi saab kasutada komplekteerimise koordineerimist puudutavate andmete säilitamiseks ning mitmesuguste kombineeritud väljavõtukogumite moodustamiseks (otsing Boole'i operaatoritega), kuid INNOPAC ei anna koordineerimise metoodikat ega selle realiseerimiseks vajalikke andmetöötlusvahendeid.

Kas suur koordinaator on lõpuks tulekul?

Conspectus't tutvustati teadusraamatukogudele 1997 aastal Ojaäärse suveseminaril Tõsisem arutelu toimus konsortsiumi Kääriku seminaril 1998 aasta veebruaris, kus otsustati, et asjaga tuleb edasi tegelda. Aprillis toimus Conspectus't tutvustav seminar Tallinnas, augustis arutati Conspectus'e rakendamist taas Ojaäärseel Töö käivitamiseks on moodustatud töörühm, kus esindatud kõik konsortsiumi liikmesraamatukogud.

Conspectus annab raamistiku kogude kooperatiivseks arendamiseks, mida võib vaadelda järgmiste tegevusvaldkondade kaupa:

- olemasolevate kogude hindamine,
- komplekteerimiseesmärkide ja -prioriteetide määratlemine,
- jooksva komplekteerimise koordineerimine ehk tellimuste kooskõlastamine,
- kogude säilitamine ja puhastamine,

- strateegiline planeerimine ja finantseerimise tagamine,

Conspectus' e eesmärkidest, olemusest ja kasutamisest ülevaate saamiseks on ettekande kokkuvõtte lõppu lisatud valik allikaid. Esmajärjekorras tuleks täpsustada komplekteerimiseesmärgid — iga raamatukogu peaks koostama oma komplekteerimisplaani UDK järgi, kasutades Conspectus' e tasandi koode Seda saab esitada maatriksina, mille read tähistavad ainevaldkondi (ainealasad, teemasid) ja mille veergudeks on tasandi koodid, mis näitavad komplekteerimise intensiivsust (sügavust) antud valdkonnas Komplekteerimistasandi koodide aluseks tuleks võtta RLG Conspectus' e määratlused:

0 väljaspool huvipiirkonda

1 minimaaltasand

2 põhiinformatsiooni tasand

3 õppetööd toetav tasand

4 uurimistööd toetav tasand

5 maksimaaltasand

Iga tasandi sisu tuleb rakendamiseks üheselt määratleda Komplekteerimismaatriksit saab vastavalt vajadusele detailiseerida — lisada veerud märkuste, kommentaaride jms jaoks Tulevikus võib ainevaldkonna rea jagada neljaks (olemasoleva kogu tugevus, jooksva komplekteerimise intensiivsus, komplekteerimise eesmärk, säilituskohustus), saamaks terviklikku pilti kogude seisust Ühe raamatukogu piires võib koostada eraldi maatriksi mingi kolleksiooni, filiaali või harukogu kohta Kogude koostamiseks arendamiseks tuleb koostada teadusraamatukogude koondmaatriks.

Praktiliselt tähendab see, et INNOPACi bibliografiakirjese tuleb sisestada tasandi kood, mis on ühine kõigi jaoks, ning eraldi iga raamatukogu, mis omab selle nimetuse eksemplare, ainevaldkonda tähistav UDK indeks vastavalt komplekteerimisplaanile ja märkused Selleks tuleb määratleda mingi USMARC 9XX välja kasutusreeglid Täpsustamist vajab töö haare, leida tuleb konkreetsed tegijad Ilmselt ei ole jõukohane nimetatud andmete lisamine retrospektiivselt genereeritavatesse kirjetesse.

Järgnevalt saab hakata koordineerima jooksvat komplekteerimist, lähtudes INNOPACi andmebaasist ja koondmaatriksist Kattumiste korral on võimalik kokku leppida, kes on põhikomplekteerija ning dubleerimise asemel kasutada raha puudulikult kaetud.

ainevaldkondade tugevdamiseks Edaspidi saab hakata tegelema olemasolevate kogude hindamise, säilituskohustuste määratlemise, finantseerimise ja muude küsimustega.

Kas Conspectus tuleb Eestisse? Jah, tuleb — ainult kas ta siis on enam Conspectus? Eestis ei saa rakendada Conspectus' t, kus ainevaldkondade aluseks on Kongressi Raamatukogu liigitussüsteem või Dewey kümnendliigitus UDK-l põhineva Conspectus' e väljatöötamisega pole seni keegi tegelnud. Conspectus' e tasandi koodid on kumulatiivsed — iga kood eeldab, et hangitakse ka madalamal tasandil määratletud teavikud Seda printsiipi pole Eestis alati otstarbekas rakendada Samuti pole otstarbekas kasutada Conspectuse keelte koode tasandi sügavuse täpsustamiseks.

Valik allikaid

- Bushing, M., Davis, B., Powell, N. Using the Conspectus Method : a Collection Assessment Handbook WLN, 1997 200 p
- Kikas, K. Eesti teadusraamatukogud vajavad Conspectus' t // Raamatukogu, 1998, 2, lk 4–7
- <http://www.wln.com/products/aca/index.htm>

Infoteenused, nende kvaliteet ja tarbijakasutuse korraldamine

Aili Norberg

Raamatukogu on institutsioon, mille kaudu peaks rakenduma praktikasse üks põhilisi inimõigusi — õigus olla informeeritud. Kuidas saavad raamatukogud kui intellektuaalse kommunikatsiooni keskused tagada vaba inforingluse? Mis takistab neil pakkumast vajalikke infoteenuseid nõutavas kvaliteedis?

Eestis raskendavad täna praktilist infolevi raamatukogude kaudu mitmed läbitöötamata interdistsiplinaarsed rakendusküsimused, nagu infotegevuse

- õiguslikud aspektid (tööjaotus, omand ja vastutus, õiguskaitse);
- ökonomika küsimused seoses uue tehnoloogia rakendamisega;
- sisutööstuslikud aspektid (info konverteerimine, referaatandmebaaside loomine, jooksva info süstematiseerimine ja struktureerimine).

Omaette, kuid eelmistega tihedalt seotud valdkond on ka infotöötajate haridus, kraadiharidus ja täienduskoolitus. See on ka üks põhjusi, miks eespool toodud probleemide lahendamine läheb aeglaselt.

Raamatukogutöö ja infoteeninduse parema korraldamise huvides on aktuaalne nn infotarga koolitus, kes lisaks ametialastele teadmistele omaks sügavamalt kutse- ja üldharidust ning laiemat silmaringi paljudel elu- ja teadusaladel. See võimaldaks suuremat paindlikkust ja paremat toimetulekut kiiresti muutuv kultuurilises ja sotsiaalses keskkonnas.

Areneva tehnoloogia ja inforessursside tarbijakasutusse viimine on samuti eelkõige raamatukogude ülesanne. Seda võimaldab nende töötajate intellektuaalne potentsiaal ja ootab ühiskond. Ei saa eeldada, et see toimuks kogu lugejaskonnale organiseeritud kursustena, küll aga ei saa alahinnata koolitust, mida iga lugeja saab raamatukogus praktilise teatme-infoteeninduse käigus. Julgen arvata, et haritud ja asjatundliku raamatukogutöötaja n-ö diplomaatiline kohalolek ja vajalik abi ning koostöö lugeja probleemi lahendamisel ongi oluline osa kogu lugejaskonna koolitusest. See muidugi ei välista ka grupiviisilisi kursusi, kui neid on otstarbekas korraldada.

Meeldiva üllatusena on raamatukoguhoidjast saamas üks avarduva infoühiskonna võtmeisikuid, mis tõstab kahtlemata elukutse sotsiaalset kaalu, aga ka kohustab paljuku.

Tartu Ülikooli Kliinikumi medinfo keskuse tegevusest nelja aasta jooksul

Keiju Saarniit

Infoühiskonna kiire areng sunnib ka arstiteadlasi üha rohkem tähelepanu pöörama enesetäiendamisele. Tartu Ülikooli Kliinikumi juhatus otsustas 1993. a. luua kliinikumi koosseisus medinfo keskuse, et tagada arstidele, ülikooli õppejõududele, teadlastele ja üliõpilastele parem

juurdepääs meditsiinalasele informatsioonile. Medinfo keskuse peamiseks ülesanneteks on

- tutvustada kaasaegseid infoallikaid,
- tagada juurdepääs meditsiinalastele andmebaasidele,
- õpetada, kuidas kasutada arvutitarkvara ja teha otsinguid erinevates andmebaasides.

TÜK medinfo keskus on eriala teabekeskus õppejõududele, arstiteadlastele, praktiseerivatele arstidele, õdedele ja üliõpilastele. Meie infoallikaid võivad kasutada kõik, kes on eelnevalt kirjalikult registreerinud. Nelja aasta jooksul on medinfo keskuse kasutajaskond kasvanud 1637-ni.

1998. a. viidi infokeskuses läbi külastajate rahulolu uuring. Teiseks uurimustöö valdkonnaks, millega medinfo keskuses tegeldakse, on eesti arstiteadlaste publikatsioonide bibliomeetriline analüüs. Võrdlevat analüüsi eesti meditsiinivaldkonna publikatsioonide osas on läbi viidud elektroonilisi andmebaase Medline ja ISI andmebaase (SCI ja CC) kasutades.

Mõningal määral on uuritud ka eesti arstiteadlaste rahvusvahelist tuntust tsiteerimisindeksite alusel. Medinfo keskuses on läbi viinud kolm statistilist analüüsi elektrooniliste andmebaaside Medline, Core Biomedical Collection ja Biomedical Collection II–IV kasutamise kohta. Analüüsi andmebaaside kasutamist Tartu Ülikooli Kliinikumi erinevate struktuuriüksuste, Tartu Ülikooli arstiteaduskonna kliinikute ja instituutide lõikes.

Infoteenindusest virtuaalses raamatukogus

Marika Meltsas

Virtuaalse raamatukogu mõiste sisaldab endas ideed, et lugeja või infotarbija ei pruugi enam füüsiliselt raamatukokku kohale tulla, et teha otsinguid raamatukogu kataloogides, ning süsteemi edasi arenedes saab ta ka tellida või reserveerida raamatuid, anda soove RVLi teel raamatute laenutamiseks, leida vajaminevat kirjandust digitaalsetest arhiividest.

Seoses virtuaalse raamatukogu tekkega muutuvad ka lugejate ootused raamatukogule, samuti on infotöö tegijate funktsioon ja ülesanded olnud pidevas muutuses. Üha enam on infotöötajad seotud lugejate koolitusega, et infotarbija elektroonilises keskkonnas võimalikult hästi teabe iseseisvalt kätte leiaks.

Siiski ei tohiks virtuaalne raamatukogu jääda pelgalt suure selvehalli sarnaseks, kus tarbija on jäetud omapäi toimetama, vaid peaks hõlmama endas ka inimlikku dimensiooni, st võimalust interaktsiooniks raamatukoguhoidjaga, et saada vastuseid küsimustele, mis isepäi virtuaalses raamatukogus hulkudes vastuseta jäid. Raamatukogu infotöötajaid peaks innustama väljakutse, mis peitub aina laiemalt levivas elektroonilises suhtluskeskkonnas ja teiselt poolt

raamatukogus peituvates vaimuvara ressursides, mis ühel või teisel põhjusel niipea digitaalsel kujul käibe ei satu.

Elektrooniline infoteenistus, mis põhineb elektronpostil, ning on enamasti WWW-kasutajaliidese abil lisatud raamatukogu kodulehekülgedele, on viimastel aastatel sündinud nähtus, uudne nii raamatukogutöötajatele kui ka lugejatele ning seepärast on sellise teenuse pakkumise kogemusi vähevõitu.

Raamatukogu poolt vaadatuna peaks elektrooniline infoteenistus olema eelkõige suunatud

teadlastele-õppejõududele, kes oma töölaua tagant lahkumata võiksid saada vastuseid teatmeküsimustele, täpsustada bibliograafilisi viiteid või küsida huvipakkuva trükise leidumust raamatukogus. Samuti peaks elektrooniline infoteenistus olema tänuväärseks teenuseks neile, kes seotud kaugkoolituse ja avatud ülikooli õppevormiga ning kellele raamatukogu füüsiliselt vähem kättesaadav.

Enamasti pakutakse ülikoolide raamatukogude elektroonilise infoteeninduse teenust vaid sama ülikooli töötajatele ja üliõpilastele, erandina lubatakse väljastpoolt ülikooli laekunud küsimustele vastata vaid siis, kui need puudutavad antud ülikooli. Samuti on määratletud, millist tüüpi küsimustele vastatakse. Need on reeglina lühivastust võimaldavad küsimused, mis on seotud trükiste leidumuse, viidete täpsustamise, faktiteadiste või raamatukogu teenuseid puudutavaga. Küsimustele püütakse vastus saata 24–48 tunni jooksul.

Tartu Ülikooli Raamatukogu on elektroonilist infoteenindust oma WWW-leheküljel välja pakkunud alates 19. detsembrist 1997. Kuna see on eksisteerinud alla aasta, siis on võimalik teha vaid esmaseid tähelepanekuid nimetatud uudse teenuse vormi efektiivsuse, õnnestumiste ja probleemide kohta meie raamatukogus.

Tartu Ülikooli Raamatukogu elektroonilise infoteenistuse kavandamisel lähtuti mõttest, et vähemalt esialgu, katsetamise käigus, küsijate ringi mingil moel ei piirata. Kasutajaliidese kujundamisel taotleti võimalikult lühikest lihtsat lugejasõbralikku vormi, et küsija ei peaks täitma küsimuse esitamisel pikka ankeeti. Samuti püüti määratleda, millist tüüpi küsimused on teretulnud.

Ettekandes analüüsitakse infoteenuse kasutamise aktiivsust, laekunud küsimuste tüüpe ning püütakse selgitada, millised lugejakategooriad on teenuse kasutajad.

On-line-andmebaasid — möödapääsmatu abivahend tänapäeva infoteeninduses

Mai Põldaas

Tänapäeval on infoteenindus elektrooniliste andmekandjateta mõeldamatu. Elektrooniliste väljaannete hulk kasvab iga päevaga.

Esimesed on-line-andmebaasid ilmusid 1970ndatel aastatel, nende laiem levik ja täistekstandmebaaside kasutuselevõtt toimus aga 1980ndate aastate keskpaigas.

1990ndatel aastatel on elektroonilistele on-line-andmebaasidele erilise hoo ja ulatuse võimaldanud interneti areng.

Internet on oluliseks kanaliks teaduslike väljaannete edastamisel, kuna ta pakub mittekommertsiaalset teadusinfot. Internetis on kättesaadaval umbes 2000 teadusajakirja ja miljonitesse ulatuv arv teaduslikke publikatsioone.

Interneti kaudu on leitav enamik rahvusvahelisi infolevi organisatsioone ja firmasid, nende poolt pakutavaid infoteenuseid.

Siinkohal valik meil rohkem tuntud teenusepakkujate www-adresse:

- OCLC (On-line Computer Library Center) — www.oclc.org

- ISI (Institute for Scientific Information) — www.isinet.com
- CARL Corporation — www.carl.org ja tema juures UnCover — <http://uncweb.carl.org/>
- Swets & Zeitlinger — www.swets.nl
- EBSCO — www.ebsco.com
- Springer — www.springer.de
- Elsevier — www.elsevier.nl
- UMI's ProQuest — www.umi.com
- Bowker-Saur — www.bowker-saur.co.uk/service/
- The H.W. Wilson Company — www.hwwilson.com
- Silverplatter — www.silverplatter.com

Raamatukogudevahelise laenutuse ja dokumentide levi töökorralduse põhimõtted

Maria Luštšik

Viimase viie aasta jooksul on RVLi maailmas toimunud rohkem muutusi ja innovatsioone kui eelnenud kümne aasta jooksul kokku. Need aastad on olnud otsustavad ka Tartu Ülikooli Raamatukogu RVL/DLi jaoks. Põhilised muutused võib formuleerida järgmiselt:

- uue, Läände orienteeritud RVL/DLi süsteemi loomine,
- uute tehnoloogiate kasutamine RVLi töös.

RVLi süsteemi taastamine ja DLi loomine sai suures osas teoks tänu Põhjamaade kolleegide peaaegu 5 aastat väldanud tagastamatu abi programmile. RVL/DLi intensiivse kasutamise meie lugejate poolt tingisid järgmised asjaolud:

- muutused ülikooli õppetöö korralduses,
- lugejate arvutikasutamise oskuste tõus,
- trükiste kallinemine, mille tulemusena kirjanduse komplekteerimine vähenes oluliselt,
- infoandmebaaside suurem kättesaadavus,
- elektrooniliste kommunikatsioonivahendite olemasolu raamatukogus.

Tänapäeva RVL/DLi töökorralduse omapäraks on:

- uute tehnoloogiate laialdane kasutamine (80% tellimustest tehakse elektrooniliselt),
- tasulised teenused.

Tartu Ülikooli Raamatukogus analüüsisime RVLi tööd marketingi aspektist. Üksikute raamatukogude, raamatukogude konsortsiumide ja infokeskuste poolt pakutav teenuste valik on väga lai ja erinev. Valikut tehes tuleb kaaluda mitut faktorit:

- erialalist otstarbekust,

- tellimuste täitmise operatiivsust,
- tellimisprotsessi lihtsust,
- ja mis põhilisem — hinna vastuvõetavust kliendile.

Seda arvestades eelistame Euroopa keskuste poolt pakutavaid teenuseid.

Tasuliste teenuste rakendamine on toimunud järk-järgult, kasutades maksimaalselt lihtsustatud maksmise viise ja vorme.

Edaspidine RVL/DLi areng peab toimuma kahes suunas:

- riigisiseste RVL/DLi teenuste laiendamine,
- täieõiguslikul alusel osalemine rahvusvahelises RVL/DLs.

Ainult hästi organiseeritud RVL/DLi teenus riigi kõikides suuremates raamatukogudes, mis eeldab vastavat töötajate arvu ja elementaarset tehnikaga varustatust, tagab koordineeritud komplekteerimise rakendamise. Kasu sellest on vaieldamatu.

Osa kokkuhoitud summadest võiks olla suunatud rahvusvahelise RVL/DLi toetuseks. See võimaldaks tegutseda täieõiguslikel rahvusvahelistel alustel (st maksta osutatud teenuste eest), sõltumata rikka naabri ajutisest heategevusest.

Raamatukogudevaheline laenus ja dokumentide levi tagaks Eesti kõikide raamatukogude ressursside efektiivse kasutamise. See tuleviku suunatud teenus väärib raamatukogude juhtkondade poolt palju suuremat tähelepanu. Sest nagu näitab maailma raamatukogude praktika, lasub sellel teenusel edaspidi üha suurem osa raamatukogude põhifunktsioonist — lugeja varustamisest vajaliku kirjandusega.

Eesti Patendiraamatukogu fondide ja teenuste areng

Sirje Tambaur

Patendiraamatukogu põhifunktsiooniks on komplekteerida, säilitada ja teha kättesaadavaks kodu- ning välismaiste tööstusomandi õiguskaitse dokumentide fond, mis tagab tööstusomandi õiguskaitsetaotluste riikliku ekspertiisi, võimaldab teha vajalikke tehnikataseme uuringuid kõikides majandusvaldkondades ning on Eesti ühtse teadus- ja infosüsteemi osa. Meie fondis on 25,2 miljonit teavikut. Raamatuid on 2943 nimetust ning ajakirju 170 nimetust, millest 71 nimetust on patendiametite bulletinid. Fondi kõige mahukama osa moodustavad leiutiskirjeldused, millest 6,5 miljonit on mikrofilmil, 0,7 miljonit mikrofišil, 4 miljonit paberil (põhiliselt NLi leiutiskirjeldused) ja 14 miljonit CD-ROMil.

Kui paberfond võtab enda alla 846 jooksvat meetrit, siis CD-ROMide fond vaid 28 jooksvat meetrit.

Eestis alustati välisriikide leiutiskirjelduste kogumist 1963. aastal. Esialgu saabus fond paberil ja mikrokandjail. Alates 1993. aastast saame leiutiskirjeldused põhiliselt CD-ROMil. USA on teatanud, et alustab 1999. aastal oma dokumentide publitseerimist DVDl. Praegu toodetavatest suurima mahutavusega DVD võib sisaldada üle kahekümne korra rohkem informatsiooni kui CD-ROM. USA leiutiskirjelduste täistekstid on internetis juba üle aasta, ka mitmel Euroopa riigil on projekt oma dokumendid interneti kaudu kättesaadavaks teha (vt projekt DIPS: <http://www.european-patent-office.org>).

Kui leiutiskirjelduste paberfondi töötlemine oli väga töömahukas, siis elektrooniliste kandjate kasutuselevõtt nõuab patendiraamatukogu töötajalt uusi ametioskusi. Vajalikud on põhjalikud teadmised tööstusomandi õiguskaitsese, arvuti, konkreetsete andmebaaside ja ka võõrkeelte osas. Lugejate päringutele vastamiseks kasutame nii CD-ROM-andmebaase, raamatukogu töötajate poolt loodud andmebaase, fišandmebaase kui ka muud raamatukogus leiduvat teatmematerjali. CD-ROM-andmebaasidest 8 võimaldavad kaubamärgiotsingut ja 15 patendiotsingut, lisaks on 2 andmebaasi, milles on koondatud leiutiste esilehed tehnikaalade järgi. Paar viimast aastat oleme kasutanud (põhiliselt Patendiameti ekspertide päringutele vastamiseks) tasuta sidusandmebaase.

Meie raamatukogu kasutajad võib liigitada järgmisteks põhigruppideks: Patendiameti eksperdid, patendivolinikud, teadustöötajad ning leiutajad, üliõpilased, disainerid, kaubamärgi kaitsta soovivad firmad, juhuslikud külastajad. Põhigrupid eristuvad nii raamatukogu külastamise sageduse kui ka nõuete poolest teenindusele. Välismaal on üheks suureks kasutajagrupiks uusi äriideid otsivad töötud. Leiutiskirjeldustes sisalduv infohulk on tohutu. Kogu maailmas on publitseeritud üle 30 miljoni leiutiskirjelduse, mis moodustavad tehnoloogilise informatsiooni suurima allika. Pealegi pole umbes 70% sellest informatsioonist publitseeritud mitte kusagil mujal ja suur hulk sellest pole enam monopoolse kaitse all. Suureneb raamatukogu tähtsus infokeskusena. Meie teenuste kvaliteedi määrab järjest enam teenindaja kvalifikatsioon, mitte ainult fondis sisalduvad teavikud.

Infotöötajate koolitus kaasaegses õpikeskkonnas

Sirje Virkus

Uus sajand on saabumas kiiresti oma nõudmiste ja vajadustega, mis koonduvad sõnasse infoühiskond. Eesti on teel õppimis- ja teadmiskeskse ühiskonda. Haridus on paradigmuuutuste keskel, murrang toimub selles, kuidas õpetatakse ning kuidas ja mida õpitakse. Hariduses katsetatakse erinevaid haridusfilosoofilisi ja pedagoogilisi paradigmasid. Oluliseks muutub õppeprotsess, hariduse kvaliteet ning pedagoogiline lähenemisviis õpetajakeskselt õppijakesksele. Õpetamine, õppimine ja õppijat toetav süsteem suundub üha enam elektroonilisse keskkonda. Räägitakse uuest õpimudelist, nn arvutivõrkudel põhinevast õpetamisest ja õppimisest, mis pakub avaraid võimalusi ka täienduskoolituseks.

Õppekavade ülesehitamine toimub uues õpikeskkonnas kompetentsusest lähtuvalt. Raamatukogu- ja infoteaduse õppeasutustes arutletakse, millised peavad olema need teadmised ja oskused, mida peab valdama kaasaegne raamatukogu- ja infotöötaja. Rõhutatakse vajadust kujundada loovat, oma õppimist isejuhtivat, refleksioonivõimelist ja motiveeritud õppijat. Õpetaja kujuneb järjest enam nii hariduse, õppimise, seega paratamatult ka ühiskonna tuleviku prognoosijaks ja projekteerijaks, õppimise organiseerijaks ja nõustajaks tulevikuvisioonidest lähtuvalt. Õppimise tugivõrgu moodustavad koolid, ülikoolid, raamatukogud, koolitus- ja konsultatsioonifirmad jt.

Raamatukogu- ja infoalast haridust andvates õppeasutustes toimuvad radikaalsed muutused, mis eelkõige on põhjustatud info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiirest arengust. Seoses uue tehnoloogia muutumisega üha tavapärasemaks õppeprotsessi toetamisel, kerkivad üha enam üles küsimused traditsiooniliste pedagoogiliste meetodite efektiivsusest uues õpikeskkonnas. Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakond on kujundamas kaasaegsel tehnoloogial põhinevat avatud õpikeskkonda, mis suudaks vastata saabuva sajandi väljakutsele. Üheks võimaluseks nii ülikoolihariduse kui täienduskoolituse kaasajastamisel on kaugkoolitus. Kaugkoolituse katseline juurutamine algas TPÜ infoteaduste osakonnas 1996. aasta kevadel.

Ettekanne annab ülevaate info- ja kommunikatsioonitehnoloogial põhinevate kaasaegsete koolitusmeetodite rakendamisest Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonnas.

Dedicate — infootsingu kaugkoolitusprojekt

Gerda Koidla

Üha kasvava infohulga seast on üliõpilastel ja teadlastel järjest raskem leida täpselt oma vajadustele vastavat informatsiooni. Seepärast on infokirjaoskuse omandamine äärmiselt

tähtis. Seda saavad ja peavad oma kasutajale õpetama raamatukogud. Ülikooliraamatukogud ongi juba aastakümneid võimaldanud sellist õpet bibliograafiaõppuste, kasutajaõppuste või mitmesuguste muude lugejakoolitusprogrammide näol. Nüüdisajal arendatakse välja uusi lugejakoolituse meetodeid, millest üheks levinumaks on muutumas kaugkoolituskursused neile, kes õpivad ja töötavad elektroonilises keskkonnas.

1997. aasta kevadel pakkus TTÜ Raamatukogu ammune koostööpartner — Chalmersi Tehnikaülikooli Raamatukogu Rootsist — võimalust osaleda Euroopa Liidu raamatukoguprogrammi “Telemaatika raamatukogudes” uues projektis DEDICATE (Distance Education Information Courses with Access Through Networks).

Projekt, mis kestab 16 kuud, käivitus käesoleva aasta mais. Osaleb 9 ülikooliraamatukogu kaheksast riigist — kõik rahvusvahelise organisatsiooni IATUL (International Association of Technological University Libraries) liikmed.

Projekti põhieesmärk on infokirjaoskuse efektiivse ja rentaabli kaugkoolituskursuse väljaarendamine. Projektil on veel kümnekond spetsiifilist eesmärki.

Kursus põhineb peamiselt tehnikavaldkondi hõlmavatel Into Info programmidel, mis on välja töötatud EL-i programmi “Telemaatika raamatukogudes” projekti EDUCATE raames; töövahendina kasutatakse ka projekti NetLinks veebil põhinevat arvamuste vahetamise süsteemi Focus.

Into Info põhineb WWW hüpertexti infosüsteemide kasutamisel. Programmid baseeruvad alghierarhilisel struktuuril paljude sisemiste ja väliste hüperlinkidega. Esimesel tasemel pakub Into Info 7 valikut.

Into Info Demo kaudu on programmid kättesaadavad üle võrkude ja kasutatavad millal tahes. Võrgulitsentsiga saab programme kasutada 6 ainevaldkonnas: arhitektuur, keemia, elektroonika ja elektrotehnika, energeetika, meditsiin, füüsika. Programme võib kasutada ülikoolides ja kolledžites, kaugkoolitus- ja jätkuõppe kursustel ning iseõppimiseks.

DEDICATE kuuekuuline kaugkoolituskursus viiakse läbi viies Kesk- ja Ida-Euroopa tehnikaülikoolis Eestis, Lätis, Leedus, Poolas ja Ungaris 1998. aasta oktoobrist 1999. aasta märtsini.

Eelkõige on kaugkoolitusprogrammid mõeldud infotarbija koolitaja koolitamiseks, kuid seda laiendatakse edaspidi teadlastele ja üliõpilastele.

Loodetakse, et projekti DEDICATE tulemusel toimivad kursuste läbiviimise paigad katalüsaatorina kasutajakoolituse programmide väljaarendamisel vastavates riikides.

DEDICATE kursus võiks olla infokirjaoskuse kaugkoolituse mudeliks teistegi Euroopa raamatukogude jaoks.

RAHVARAAMATUKOGUDE SEKTSIOON

Maaraamatukogude komplekteerimisest ja keskraamatukogude rollist kogude täiendamisel

Mare Ektermann

Rahvaraamatukogude osatähtsus elanike info- ja kultuuriliste vajaduste rahuldamisel on pidevalt tõusnud. Eesti Vabariigi 602-st rahvaraamatukogust teenindab maarahvast 483. Raamatukogude rolli inimeste teabe- ja kultuurihuvide teenindamisel mõjutab eriti uute trükiste juurdetulek ja võimalused nende hankimiseks. Samas on meie igapäevatoos mitmeid probleeme külaraamatukogude komplekteerimise rahastamisel, info hankimisel ilmuva kirjanduse kohta, hankeallikate leidmisel, pakutavast kirjandusest oskusliku valiku tegemisel ja raamatukoguhoidja rolli kujundamisel selles protsessis.

Maaraamatukogude komplekteerimise hetkeseisu hinnates ja edaspidiseks tegevuseks ülesandeid püstitades peame nentima, et:

1. Komplekteerimise olukord maaraamatukogudes ei rahulda (rahapuudus, infopuudus, kesine järelkomplekteerimine).
2. Eesti Kultuuriministeerium peaks taotlema trükiste soetamiseks raamatukogudele riigieelarvest elaniku kohta praegusest kolm korda suuremat summat, samaväärselt peaks tõusma omavalitsuste osalus, et tagada raamatukogude varustamine kirjandusega Öppiva Eesti vääriliselt ja lugejanõudlusele vastavalt.
3. Teabekirjanduse hankimine raamatukogudesse vajab riigipoolset dotatsiooni, et tagada eelkõige Eesti ajaloolase ja kultuuriloolise trükise olemasolu maaraamatukogudes. Nagu nähtub teabekirjanduse leidumuse analüüsist 256 külaraamatukogus, suutsid nad 40-st kõige vajalikumast teatmeteosest hankida vaid 4 kuni 30. Kõige halvem on olukord väikese teeninduspiirkonnaga (kuni 300 inimest) kogudes.
4. Riigipoolset dotatsiooni vajaks ka lastele mõeldud aimekirjanduse väljaandmine.
5. Kiiresti on vaja taotleda lisaraha regionaalse arengu programmide 40 väikese teeninduspiirkonnaga külaraamatukogu paremaks varustamiseks hädavajalike trükistega, et neis piirkondades säiliks võrdne võimalus juurdepääsuks infole.
6. Komplekteerimistegevuse kaasajastamiseks on vaja luua nn raamatute infokeskused, mis teenindavad raamatukogusid nii kirjanduse tellimisel, hankimisel, raamatukogulikult töötlemisel kui ka erialatöökäitajate vajalikkude; keskusi võiks olla kaks — Tallinnas ja Tartus.
7. Külaraamatukogud vajavad komplekteerimispoliitika kaasaegseid põhimõtteid, et jõuda tasakaalustatud kogude koostamiseni nii teabekirjanduse, ilukirjanduse kui lastekirjanduse osas, et olla külas teabe- ja kultuurikeskuseks.
8. Külaraamatukogude komplekteerimise, eriti järelkomplekteerimise hõlbustamiseks on vajalik koostada kohe väärtkirjanduse annoteeritud nimestikke, mis ilmuksid kord kvartalis.
9. Maakondade keskraamatukogud peavad tagama külaraamatukogudele senisest parema komplekteerimisinfo (tellimisnimekirjade vahendamine ja info järelkomplekteerimise tarbeks), olema juhendajaks kirjandusest parema valiku tegemisel ja koostama uudiskirjanduse vahetuskogu.
10. Külaraamatukoguhoidja roll peab tähtsustuma nii rahade hankimisel raamatukogu eelarvesse kui ka ilmuvate trükiste kohta ammendava teabe hankimisel ja oma erialase taseme pideval tõstmisel — tagasihoidlikust tööülgajast peab saama optimistlik tegutseja oma raamatukogu kujundamisel kohalikuks teabe- ja kultuurikeskuseks.

Külaraamatukogu komplekteerimine: vajadused, võimalused, probleemid

Ly Haaviste

Seoses viimaste aastate muutustega nii ühiskonnaelus kui ka raamatuturul on külaraamatukogu komplekteerimine ja sellega seonduvad probleemid muutunud väga aktuaalseks. Ükski teine töövaldkond külaraamatukogus ei sõltu nii palju kohalikest vajadustest ja võimalustest.

Külaraamatukogu üldine vajadus kirjanduse järele on praegu väga suur. Trükised (nii raamatud kui ka perioodika) on väga kallid. Külas on elatustase madal, sissetulekud väikesed ja tavaline maainimene ostab raamatu väga harva, paljudes peredes ei tellita ühtegi ajalehte ega ajakirja. Samas on info- ja enesearendamise vajadus suur, raamatut on vaja ka vaba aja sisustamiseks. Raamatukogu külastatavus on mitmekordistunud ja rohkem loetakse ka kohapeal, mida külaelanik varem eriti teha ei armastanud.

Teel infokeskuseks peab raamatukogu oma kasutajaskonna vajadusi prognoosima, st suhtuma komplekteerimisse perspektiivitundega, olles külastajale ka raamatuvajaduse tekitajaks.

Külaraamatukogu komplekteerimine sõltub:

- teeninduspiirkonnast (selle suurus, asukoht, elanikkonna vanuseline koostis ja tegevusalad);
- kooli olemasolust piirkonnas;
- raamatukogu asukohast (kaugus kooli või mõne seltsi raamatukogust, linnast).

Külaraamatukogu peaks pakkuma nii teatmekirjandust, perioodikat, populaarteaduslikku kirjandust, lastekirjandust kui ka võimalikult mitmekesisist ilukirjandust. Raamatut vajab nii lihttööline kui ka kõrgharidusega õpetaja.

Külaraamatukogu võimalused kirjandust komplekteerida sõltuvad eelkõige rahast, mida selle tarbeks on võimalik saada. Komplekteerimissumma sõltub:

- teeninduspiirkonnast. Suurema teeninduspiirkonnaga raamatukogud on paremini rahastatud, sest eraldatav summa sõltub elanike arvust. Muidugi on suuremates keskustes ka rohkem lugejaid, kuid väikese elanike arvuga teeninduspiirkondade raamatukogudes (1. grupp, kuni 300 inimest) kannatab eelkõige nimetuste arv ja seega ei saa ligilähedaseltki rääkida mitmekesisest kirjanduse valikust.
- omavalitsuse halduses olevate raamatukogude arvust. Mida vähem raamatukogusid, seda suuremad on summad ühele kogule. Kõige paremad võimalused on sellel raamatukogul, mis on valla territooriumil ainus.
- raamatukogu juhataja ettevõtlikkusest hankida lisasummasid fondidest, sponsoritelt, tasulistest teenustest jne, samuti suhetest ja koostööst kohaliku omavalitsuse, kooli, piirkonna teiste asutustega.

Võimaluste kvaliteetne realiseerimine sõltub:

- raamatukogu juhataja soovist ja valmisolekust ise oma raamatukogu fond komplekteerida;
- keskraamatukogu komplekteerimisosakonna tööst;
- info saamisest (näiteks võimalusest külastada sageli raamatukauplusi). Paraku peab kurvastusega tõdema, et paljudes kogudes pole telefonigi ja tööaeg ning kesised transpordivõimalused ei võimalda kuigi tihti raamatukauplustes käia.

PROBLEEMID:

- Raha ei jätku ja ka olemasolevat komplekteerimissummat ei suuda alati otstarbekalt kasutada.
- Keskraamatukogu komplekteerimisosakonnas puudub järelkomplekteerimise süsteem.
- Keskraamatukogu vahendusel tellitud raamat ei jõua külaraamatukokku.
- Kuigi köidete kvaliteet on viimastel aastatel tublisti paranenud, on siiski raamatuid, mis lagunevad lehtedeks pärast 1–2 laenutust.
- Külakogus annab tunda ka infotehnoloogia puudus. Käsitsi kataloogimine on töömahukas ja tulemus ei rahulda — kaartkataloog ei suuda ei uudiskirjandust ega kogu fondi mitmekülgset avada.

Komplekteerimine on praegu külaraamatukogus üks problemaatilisemaid töövaldkondi. Komplekteerimine kujundab külakogu raamatufondi, mis omakorda annab raamatukogule eripära, võimalused tööks ja valmisoleku lugejate soovide rahuldamiseks.

Koostöö võimalikkusest rahva- ja teadusraamatukogude vahel

Jüri Järs

Koostöö Eesti teadusraamatukogude vahel hakkas muutuma selgepiiriliseks, tihedamaks ja sügavamaks seoses infosüsteemi loomise ja ELNET Konsortsiumi moodustamisega 1995 aastal Konsortsiumi esmaseks ülesandeks oli ühtse integreeritud raamatukogutarkvara valimine, hankimine ja juurutamine Kahel serveril paiknev **teadusraamatukogude infosüsteem** baseerub INNOPAC-tarkvaral ja saab olema üheaegselt

- Eesti rahvusbibliograafia andmebaas,
- osalevate raamatukogude koondkataloog,
- iga osaleva raamatukogu kataloog, tellimuste, lugejate ja laenutuste andmebaas,
- **bibliograafiakirjete levitamise (allalaadimise) keskus**,
- andmebaas kogude koordineeritud arendamiseks.

Iga teaviku kohta sisestatakse ainult üks bibliograafiakirje, millele osalevad raamatukogud lisavad oma eksemplariandmed ja muud ainuomased tunnused — süsteem põhineb ressursside hajusgenereerimisel ja ühiskasutusel laivõrgu kaudu Sellise tsentraliseeritud kataloogimissüsteemi rakendamine eeldab osalejatevahelist koostööd kõige kõrgemal tasandil Seda mudelit ei saa üle kanda rahvaraamatu- kogudele, sest igal rahvaraamatukogul on oma süsteem, mis on kättesaadav ainult kohtvõrgu kaudu Teadus- ja rahvaraamatukogude süsteemid erinevad mitmete oluliste parameetrite (operatsioonisüsteem, võrguprotokollid, kasutajaliides, vahetusformaat, kooditabelid, normsõnastikud, liigitamine, märksõnastamine jne) poolest, mis muudab koostöö tegemise keerulisemaks, nõuab täiendavaid vahendeid ja kulutusi.

Rahvaraamatukogude koostöö infosüsteemi loomisel on seni realiseerunud peamiselt ERÜ rahvaraamatukogude automatiseerimise töörühma (nüüdseks toimkonna) kaudu, mis loodi 1995 aastal ning mille esmaseks ülesandeks oli maakonna ja linna keskraamatukogude automatiseerimisprojekti elluviimine Koostöö väljundiks on olnud parandus- ja täiendustetpanekud "Kirjasto 3000" eesti versiooni kohta ning süsteemi kasutusreeglite ühtlustamine Korraldatud on teabepäevi ja seminare, arvestades ka kooliraamatukogude ja väiksemate rahvaraamatukogude vajadusi.

Kas koostöö rahva- ja teadusraamatukogude vahel on võimalik?

Koostöö eeldusteks on

- koostöö **objekti** olemasolu,
- **tegijate** olemasolu,
- **organiseerijad**-koordineerijad,
- **tahe** koostööd teha,
- koostöö realiseerimise **vahendid**,
- kirjalikult fikseeritud **“mängureeglid”**.

Koostöö valdkonnaks laiemas tähenduses on üldkasutatava Eesti raamatukogude infosüsteemi loomine. Selline määratlus on aga liiga lai, et mingit tegelikult toimivat koostööprojekti kavandada. Alustuseks võiks määratleda vähemalt kaks konkreetsemat **koostöö valdkonda (objekti)**:

1. Infosüsteemide raamatukogunduslik standardimine ja ühtlustamine — haarab teavikute bibliograafilist kirjeldamist (ISBDd), liigitamist (UDK), märksõnastamist (Eesti üldine märksõnastik), autoriteetfailide loomist ja mitmesuguste infokoodide kasutamist
2. Andmevahetuse korraldamine — haarab bibliograafiakirjete hankimist ELNET Konsortsiumi andmebaasist, konverteerimist ja kasutamist lähtekirjetena oma andmebaasis

Esimese valdkonna puhul on **tegijad** pärit teadusraamatukogudest. Rahvaraamatukogude tegijad on siin tegelikult kasutajad ning asja mõte seisneb selles, et kui midagi on valmis tehtud, siis selle töö tulemused oleksid kõigile kättesaadavad. Muidugi võib küsida — kas see ongi koostöö? Teise valdkonna probleemidega pole veel praktiliselt tegeldud, sest INNOPACi juurutuskäik ei olnud selleks piisavalt kaugel. Lisaks on nii rahva- kui ka teadusraamatukogudes kujunenud olukord, kus arvestatavaid tegijaid on vähe ja needki töödega üle koormatud. Institutsioonid koostöö **organiseerimiseks** ja koordineerimiseks on mõlemalt poolt olemas: ERÜ rahvaraamatukogude automatiseerimise toimikond ja ELNET Konsortsium. **Tahe koostööd teha** tekib siis, kui osalised saavad aru, et koostöö on vajalik, kasulik või mõõdapääsmatu. ELNET Konsortsium on ideaalne koostöö mudel, sest kehtivad kõik loetletud tingimused. Teadusraamatukogud pole kunagi eitanud koostöö vajalikkust rahvaraamatukogudega, kuid praegusel hetkel on mitmed muud ülesanded pingereas eespool.

Koostöö **realiseerimise vahendid** jätavad soovida paremat. Süsteemide erinevustest oli juba juttu. Lisaks puudub enamiku rahvaraamatukogudest laivõrgu ühendus lasegi maakonna ja linna keskraamatukogudest omavad interneti ühendust vähem kui pooled Infosüsteemide-alane koostöö ei ole mõeldav ilma elektronposti kasutamata ja postiloendit sisse seadmata. Ka ELNET Konsortsiumi andmebaasides otsingute tegemiseks ja bibliograafiakirjete allalaadimiseks peab olema serveritele reaalajas ligipääs. Koostöö **“mängureeglid”** — läbi arutatud, heaks kiidetud ja kirjalikult fikseeritud juhendid, lepingud, kokkulepped — praegu puuduvad.

Vaatamata teadusraamatukogude hõivatusel seoses INNOPACi juurutamisega on koostöö kindlasti **võimalik ja vajalik**. Koostöö peab toetama mõistlikku tööjaotust, vähendama dubleerivat originaalkataloogimist, parandama kirjete kvaliteeti ja aitama ressursse säästlikumalt kasutada. Järgmisel aastal on kavas koostada vastavustabelid INNOPACi USMARC-bibliograafiakirjete konverteerimiseks FINMARC-formaati ja kooditabelite teisendamiseks ning välja töötada vajalik rakendustarkvara. Arvestades Eestis väljakujunenud olukorda, tuleks bibliograafiakirjete levitamisel aluseks võtta **kolmekihiline hierarhiline mudel**, kus kõrgeima kihi moodustab ELNET Konsortsium kui peamine teenuse pakkuja. Järgmise kihi moodustavad maakonna ja linna keskraamatukogud, mis on nii teenuse tarbijad kui ka edasipakkujad. Kolmanda kihi moodustavad teenuste tarbijad. Põhimõtteks on, et madalamates kihtides tegeldakse originaalkataloogimisega nii vähe kui võimalik.

Võrumaa raamatukogude automatiseerimisest

Ere Raag

Võrumaa Keskraamatukogu alustas 1995. aastal esimese rahvaraamatukoguna Eestis raamatukogu automatiseeritud infosüsteemi loomist. Kasutusel on Soome raamatukoguprogramm "Kirjasto 3000".

Praeguse seisuga on keskraamatukogu arvutivõrgus (koos lasteosakonnaga) 16 arvutit, andmebaas sisaldab ligi 20 000 kirjet. Kõrvuti trükiste elektroonilise andmebaasi loomisega koostatakse andmebaasi ka raamatukogu kasutajatest. Alates käesoleva aasta 20. maist alustati väliseesti ja vana raamatu osakonnas elektroonilise laenutusega (põhineb vöötkooditehnikal).

Keskraamatukogust eraldi asuva lasteosakonnaga on loodud ühendus modemi kaudu. Selle kasutamist takistab praegu liiga aeglane ühendus. Kuna keskraamatukogu komplekteerib kirjanduse maakonna kõikidele rahvaraamatukogudele, siis peaksid külaraamatukogud

saama meilt ka kogu andmebaasi, sealhulgas bibliograafia osa. Ühe võimalusena näeme disketiga kirjete saatmist raamatukogudele koos raamatutega.

Võrumaa Keskraamatukogus on käivitatud andmebaasidele juurdepääsu võimaldamiseks interneti vahendusel spetsiaalne programm "Web-raamatukogu". Selle projekti elluviimine oleks üheks praktiliseks sammuks avalike struktuuride infosüsteemide andmete kättesaadavaks tegemisel, eriti aitaks ta kaasa kohalike (maakondlike) andmete levitamisele.

Kagu-Eesti regionaalse arengu (KERA) kavasse esitas raamatukogu "Võrumaa Keskraamatukogu pilootprojekti raamatukogu andmebaasidele juurdepääsu loomisel "Web-raamatukogu" abil". Projekti elluviimiseks eraldas KERA 50 000 krooni, millest jätkub "Web-raamatukogu" ostuks koos installeerimise ja tehniliste töödega. Keskraamatukogu finantseerib serveri paremustamist ja koolitust, EV Kultuuriministeerium lugejatele mõeldud arvuti ostu ja installeerimist. Projekti kogumaksumus on 85 000 kr. "Kirjasto 3000" on jõudnud ka Antsla Linnaraamatukokku ja maakonna igasse kolmandasse raamatukogusse. Selline seis on saavutatud tiheda koostöö tulemusena omavalitsustega ja fondidelt aktiivse raha taotlemisega. "Kirjasto 3000" on kasutusele võetud ka kahes maakonna kooliraamatukogus.

Riik on kulutanud suuri summasid rahvaraamatukogude automatiseerimiseks, mis on igati tervitatav. Nüüd on aeg tegutseda, et kohtadel ei jääks asi seisma. Praegu suudab poole kohaga keskraamatukogu arvutihaldur hooldada ainult oma arvutivõrku. Tööd jätkub täiskoormusega arvutihaldurile, et automatiseerimist edasi arendada ja abistada ka külaraamatukogusid.

Raamatukogude koostöö klubide, seltside ja ühendustega

Ilvi Laidna

Raamatukogu avatus.

Demokraatlikus ühiskonnas on raamatukogu avatud erinevatele omaalgatuslikele institutsioonidele (seltsid, klubid, ühingud) ja on valmis koostööks kõikide asutustega (koolid, muuseumid, kirikud, rahvamajad).

Milline on raamatukogupoolne osa koostöös?

Mida annab koostöö raamatukogule?

Raamatukogu vahendusel üldsusele pakutavad üritused.

Kuidas arendada ja planeerida koostööd?

Näiteid Rapla Keskraamatukogu tööst kahe viimase aasta jooksul.

Osalemine kohalike kultuuriprojektide elluviimisel

- maakonna tasandil, koostöös maavalitsusega;
- omavalitsuse tasandil.

Kogemused koostööst Rapla Maavalitsusega, Rapla Linnavalitsusega.

Kohaliku omavalitsuse ja raamatukogu suhetest

Sirje Bärge

Infoühiskonda liikudes muutub ka raamatukogu osa selles. Oma traditsiooniliste ülesannete kõrval peab raamatukogust saama infovahendaja. Põhiseaduse järgi on igal kodanikul õigus kiiresti ja lihtsalt kätte saada talle vajalik info. Tänapäeval on traditsioonilistele infokandjatele (trükiväljaanded) lisandunud uued. Raamatukogudel peab olema võimalik kasutada interneti. Selle ülesande täitmine eeldab raamatukogu materiaalse olukorra paranemist, mis omakorda saab teoks ainult kohaliku omavalitsuse ja raamatukogu koostöö tulemusena.

Nende kahe institutsiooni omavahelised suhted olenevad mitmest tegurist, kohaliku omavalitsuse rahalistest võimalustest, asukohast, haridus- ja kultuuriasutuste arvust antud piirkonnas ja loomulikult ka inimestevahelistest suhetest.

Olulisemad koostöösuunad on järgmised:

- Eelarve koostamine — mõlemal poolel peab olema selge, kuhu, milleks, milliste vahendite ja kulutustega tahetakse aasta lõpuks jõuda.
- Arengukava koostamine — on vaja määratleda raamatukogu osa kogu valla arengus.
- Valimised — raamatukogu osa kohalike omavalitsuste valimiste läbiviimisel, valimistulemuste tutvustamine.
- Koostöö kohalike koolide, lasteaedade ja teiste samas piirkonnas asuvate asutustega.

Nende ülesannetega toimetulek tagab raamatukogu arengu, mis omakorda võimaldab meil edukalt toimida kaasaegse infoasutusena.

KOOLIRAAMATUKOGUDE SEKTSIOON

Kooliraamatukogude hetkeseisust

Ann Järvsoo

Haridussüsteemi avatumaks muutumine nõuab kooliraamatukogu rolli muutmist. Kaasaegne kooliraamatukogu peaks olema info- ja teabekeskus, mis toetaks kooli õppetööd.

Senini on kooliraamatukogudele pööratud vähe tähelepanu. Et saada nendest ülevaadet, töötas ERÜ kooliraamatukogude sektsioon välja ankeedi.

Vastused saime 235 — 6 algkoolist, 17 kutseõppeasutusest, 92 põhikoolist ja 120 keskkoolist/gümnaasiumist. Vastused olid anonüümsed, palusime märkida vaid linna või maakonna ja kooli tüübi.

Milline näeb hetkel välja meie kooliraamatukogu?

LUGEJAD. Keskkoolides/gümnaasiumides on valdavalt 500–1000, põhikoolides 100–300, kutseõppeasutustes 300–500, suuremates algkoolides 100–300 lugejat. Enamikus algkoolides töötab üks õpetaja ühiskondlikus korras õpikute koguga ning seal põhikogu osas eraldi arvestust ei ole.

FONDID. Keskkoolides/gümnaasiumides on põhikogu keskmiselt 10 000–30 000 arvestusüksust ja sama suur on ka õpikute kogu (suuremates on 48 000 õpikut ja 71 000 põhikogu raamatut). Põhikoolides on põhi- ja õpikute kogu mõlemad kuni 5000 a.-ü. (suurimad vastavalt 29 000 õpikut ja 43 000 raamatut). Kutseõppeasutustes on mõlemad kogud 5000–10 000 arvestusüksusega (suurimad 10 000–30 000). Algkoolide kogud on 500–1000 raamatuga. Koolides on videoteeke ja fonoteeke.

HARIDUS. Koolide raamatukoguhoidjad on keskeri- ja kõrgharidusega. Paljud töötajad on sooritanud raamatukogunduse kutseeksami, enamik on huvitatud kvaliteetsest täienduskoolitusest. Sageli on rahanappus täienduskoolituse korraldamisel probleemiks.

KOORMUS. 56 keskkooli/gümnaasiumi raamatukogus on 1,0 ametikohta, 27-s 1,5, 23-s aga 2,0 ametikohta. Väga paljud poole kohaga raamatukogutöötajad on ka ainetundide andjad. Täis ametikoht on enamikul kutseõppeasutuste raamatukoguhoidjatel.

AVATUD on koolikogud 5–7 tundi päevas. Mõnes ankeedis oli see küsimus vastamata.

RUUMID. Keskkoolide/gümnaasiumide raamatukogude põrandapind on valdavalt 50–100 m² (suurim 275 m²), põhikoolidel 20–50 m², kutseõppeasutustel 100–150 m².

TEHNIKAGA VARUSTATUS. Ankeedist selgus, et kõige levinum raamatukogudes on raadio, järgnes telefon, keskkoolides/gümnaasiumides arvuti, põhikoolides teler. Raamatukogudes

on ka magnetofone, paljundus- ja videoaparaate. Interneti-ühendus on 12 keskkoolil/gümnaasiumil, 2 põhikoolil, 2 kutseõppeasutusel. Väga hea tehniline varustatus on Hiiu maal. Mõnes raamatukogus puudub igasugune tehnika, isegi raadio.

KATALOOGID, KARTOTEEGID. 48 keskkooli/gümnaasiumi ja 42 põhikooli on märkinud, et kataloogid on paberikandjal. On alfabeetilisi, süstemaatilisi, tähtpäevade, koduloo, metoodilise kirjanduse, tsitaatide, märksõna- ja referaatide katalooge/kartoteeke. Ühel koolil on punktkirja kataloog. 4 keskkooli/gümnaasiumi ja 2 põhikooli koostavad elektronkataloogi.

FINANTSID. Võrdluseks arvatati kulutusi ühe õpilase kohta.

Õpikute ostmiseks eraldatakse riigieelarvest 198.- krooni õpilase kohta. Mõnel koolil oli see alla 100 krooni, mõnel üle 200 — nii see ankeedist välja tuli. Omavalitsused annavad õpiku ostmiseks raha juurde, sest riigi poolt eraldatud raha vajadust ei kata. Raha on saadud kingitusena *Phare* fondilt. Üks kool on märkinud “saab vastavalt vajadusele”.

Põhikogu komplekteerimist rahastab omavalitsus. Üle 40 krooni õpilase kohta saab 33 keskkooli/gümnaasiumi ja 36 põhikooli. Üksikud koolid on saanud üle 100 krooni õpilase kohta. Põhikogule ei ole raha saanud 2 keskkooli/gümnaasiumi ja 7 põhikooli.

Ajakirjanduse tellimiseks saavad keskkoolid/gümnaasiumid 10–20 krooni ja põhikoolid üle 20 krooni õpilase kohta. On üksikuid suuremate võimalustega, aga ka väga nappide võimalustega koole.

PROBLEEMID. Ankeetidest selgus, et kõige suuremaks mureks on rahanappus: 45 keskkooli/gümnaasiumi, 27 põhikooli, 7 kutseõppeasutust. Tõsine probleem on töövihikute müük, ruumipuudus, madal palk, infonappus, suur töökoormus, metoodilise abi vajadus. Muret teeb õpiku erinev hind tellimisel ja ostmisel (tunduvalt suurem), õpiku mitte õigeaegne jõudmine kooli.

Niisuguseks kujunes pilt meie kooliraamatukogudest saabunud ankeetide põhjal.

Kooliraamatukogu tulevikuperspektiivis

Irma Raatma

Ettekandes visandatakse nägemus kooliraamatukogude tulevikust — nähtuna viie aasta perspektiivis.

Meil tuleks üheskoos murda see kummaline vaikelu, mis siia maani on valitsenud kooliraamatukogude ümber. Teavitada Haridusministeeriumi kooliraamatukogude probleemidest, et meiega hakataks tõsiselt arvestama. Ka Kultuuriministeeriumi valitsemisalas ei tohiks meie mured võõrad olla — kahe isanda teenrid, nagu me oleme.

I. Struktuurist

Kooliraamatukogudele on vaja nende tööd koordineerivat keskust, kus on vähemalt kaks palgalist töötajat. Selle Kooliraamatukoguhoidjate Nõukogu (või mõni muu nimetus) pädevuses oleks seadusloome ja läbirääkimised ministeeriumidega, ühenduse pidamine ja esindamine rahvusvahelistel suurfoorumitel nagu IFLA ja IASL.

ERÜ kooliraamatukoguhoidjate sektsioon tegeleks sisuliste küsimustega, peaks tihedat sidet nõukoguga ja edastaks informatsiooni maakondadesse ja linnaosadesse, kus on omakorda kooliraamatukoguhoidjate sektsioonid või aineliidud. Kooliraamatukoguhoidjate aineliidu juhataja kuuluks ka suurde nõukogusse, mis kutsutaks kokku vähemalt kord aastas.

Igas maakonnas või linnaosas moodustatakse aineliidud, kelle ülesandeks on koordineerida maakonna kooliraamatukogude tööd, neid informeerida, korraldada seminare.

II. Uue tehnoloogia rakendamine

Kooliraamatukogudes on aktiivselt hakatud kasutama arvuteid. Kaua otsiti sobivat raamatukoguprogrammi. Nüüdseks on enamlevinud programme vähemalt kolm, millest “Kirjasto 3000” omab monopoli. Praegu käib koolides, kus on asunud tööle uue tehnoloogiaga, kiire kirjanduse ümberliigitamine ja olemasoleva fondi sisestamine.

Unistuseks on üleriigiline kirjekeskus, kust raamatukogud saaksid vajalikud kirjed konverteerida.

Tuleks luua **ühtne üleriigiline raamatukogude arvutivõrk**. Ilma tugeva koordineeriva keskuseta ei ole see mõeldav. Arvutiseerimise jätkamiseks ja arvutivõrgu loomiseks oleks vaja moodustada rahva- ja kooliraamatukogude ühendus või konsortsium (“suure seitsmiku” eeskujul). Kahjuks peab tunnistama, et koolikogud ei saa selles konsortsiumis pakkujaks pooleks olla, kuni meil ei ole selja taga tugevat ühendust ministeeriumis või Tiigrihüppe Sihtasutuses.

Üleriigiline raamatukogude arvutivõrk võimaldab raamatukogudel tihedamat omavahelist suhtlemist, nt elektronkonverentse ja -nõupidamisi, infovahetust, isegi igasügisegi “õpikulaatu”. Väheneksid komandeeringu kulud. Interneti kaudu leviks

kogu vajalik info. Ka täiendkoolituse materjalid võiksid olla internetis või CD-ROMil. Otsekontaktid oleksid vaid inimlikuks suhtlemiseks või tõelisteks “ajurünnakuteks”.

Kooliraamatukoguhoidjad vajavad oma infolisti.

III. Koosseisud

Praegu on kooliraamatukoguhoidjate töökoormus liiga suur. **Mitte ükski normaalselt funktsioneeriv raamatukogu ei tule toime normtööajaga**. 1994. a. tüüpkoosseisude määrus on küll tühistatud, kuid omavalitsused võtavad ikkagi eeskujuks olemasoleva — seni kuni uut võtta ei ole.

Vaja oleks **koosseisud määrata õpilaste arvu järgi**, mitte klassikomplektide alusel. Gümnaasiumid ja keskkoolid, kus on vähemalt kaks või rohkem paralleelklassi, vajavad kaht raamatukogutöötajat.

IV. Õppekirjandus

Järjest rohkem tööd on õppekirjandusega. Otsesuhtlemine kirjastustega ja otselepingud suurendavad oluliselt kooliraamatukogu vastutust, kuid samas ka kiireneks ja odavneks õpikute jõudmine kooli.

Riigipoolne huvi aineprogrammide täitmiseks on üsna olematu. **Senine “pearahamäär” ei võimaldanud kõikides klassides muretseda uuele ainekavale vastavaid õpikuid**. Järelikult ei ole kooli ainekava see dokument, mida kooliraamatukogudel täita tuleks!?

16. oktoobril lõpeb õpikute tellimuste vormistamine. 1. oktoobril aga ei ole järgmise aasta “pearahamäär” veel välja kuulutatud! Kas tellime veel kord eelmise aasta määra järgi, kuigi õpikute hinnad on tohutult kallinenud? Kas otsime sponsoreid ka õppekirjanduse väljaostmiseks? Milline oleks lahendus? Põhifondi komplekteerimiseks juba otsime muid võimalusi.

Õpikeskus üldhariduskoolis

Ester Sõrmus

Eesti Vabariigi taasiseseisvumine tõi endaga kaasa tormilised muudatused hariduselus — hakati ellu viima haridusreformi ja kuulutati välja Tiigrihüppe programm. Katsetatakse erinevaid haridusfilosoofilisi ja pedagoogilisi paradigmasid. Eluaegne õppimine on

kujunemas elamisviisiks. Suurt tähelepanu pööratakse õpioskuste väljakujundamisele. Kõik see tõi kaasa uut tüüpi õpikeskkonna loomise vajaduse koolides.

Sellest ideest juhitud tuli 1996. a. veebruaris kokku projekti “Õppimiskeskus üldhariduskoolis” korraldusgrupp eesotsas Liisa Niinikangaga Tampereist ja Ene-Silvia Sarvega omaaegsest Haridustöötajate Koolituskeskusest. Loodi Eesti-Soome ühisprojekt.

Projekti eesmärgiks oli aidata kaasa kaasaegsete õppimiskeskuste võrgu kujunemisele Eesti koolides. Lektoritena kaasati Eesti, Soome ja USA õppejõude ning spetsialiste. Kahjuks oli projekti eluiga lühike ning oma eesmärgi ta täita ei suutnud. Põhjusi oli mitu. Kõigepealt muidugi rahalised, teiseks likvideeriti Haridustöötajate Koolituskeskus ja E.-S. Sarv oli seotud paljude teiste projektidega.

Projektil "Õppimiskeskus üldhariduskoolis" oli siiski suur tähtsus idee algatajana ning teoreetiliste teadmiste andmisel. Toimus kolm seminari:

- 1) 19.–22. augustil 1996 korraldati Tampere rahvusvaheline seminar "Õppimisprotsess ja raamatukogud — teel õppimisühiskonda".
- 2) 28.–30. novembril 1996 toimus Tallinnas rahvusvaheline seminar "21. sajandi väljakutsed haridusele".
- 3) 1997. a. aprillis oli seminar kooliraamatukogude automatiseerimisest.

Mitu projektis osalenud kooli sai tõuke oma õppeasutuses raamatukogude ümberkujundamiseks õpikeskusteks vastavalt kooli vajadustele ja võimalustele. Iga kool leidis oma lahenduse, kuid tekkis ka üldnägemus, missugune peaks olema kaasaegne õpikeskus.

Esmane ülesanne on raamatukogudes õpikeskkonna loomine, (see pole võimalik väga kitsastes oludes), seejärel infotehnoloogia muretsemine, juhendajate kvalifikatsiooni tõstmine ja teabekasutus- ning õpioskuste kujundamine õpilastel ja õpetajatel. See eeldab kogu kooli pedagoogilise kollektiivi kaasamist ning uute ainekavade meetodikate väljatöötamist.

Infokeskus Tallinna Õismäe Humanitaargümnaasiumis

Lembi Plukk

Infoühiskonda liikumisel muutuvad kiiresti nõuded kooliharidusele. Selleks, et orienteeruda kasvavas informatsioonitulvas ja edukalt toime tulla uutes tingimustes, peab inimene koolist lisaks kirja- ja arvutamisoskusele kaasa saama ka infotöölase kirjaoskuse, oskuse infot leida, seda kriitiliselt hinnata ja kasutada. See tähendab muutumist nii õppimis- kui ka õpetamiskäsitluses.

Lähtudes uuest ainekavast ja soovist muuta õpilast aktiivsemaks, oleme infokeskuse projekti elluviimisel suundunud seniselt õpetamiskeskelt õppetöökorralduselt õppimiskesksele. Õpetaja roll klassis peaks muutuma senisest õpikuga piirdunud tööst suunajaks ja abistajaks teadmiste hankimisel erinevatest infokandjatest. See nõuab aga koolis hoopis uute tingimuste loomist.

1997. a. kavandasime kompleksi, kuhu oleksid koondatud arvuti- ja videoklass, raamatukogu ja lugemissaal. Kompleks hõlmab koolimaja üht tiiba — vaheseinaga on eraldatud kolm klassiruumi, vastavalt siis arvuti- ja videoklass, edasi raamatukogu ja koridoris paiknev lugemissaal.

Projekti eesmärgiks seadsime infokeskuse muutmise kooli meetodilise ja infotöö tsentrumiks, kus riilulitega kolmeks osaks liigendatud lugemissaalis oleksid grupitöö võimalused (koos vähemalt kahe arvutikohaga), raamatukogu automatiseerimise ja ühendamise kooli ühtsesse andmesidevõrku, edasi ka interneti püsiühenduse loomise.

Lõpptulemusena loodame muuta õppeprotsessi avatuks ja mitmekülgseks, kus õppijaks on nii õpetaja ja kui ka õpilane mõlemad ning rühmatöö käigus võib selguda, et igale küsimusele polegi ühest vastust.

Õppimiskeskus Kuressaare Gümnaasiumis

Urve Aedma

Õppimine on kujunemas elulaadiks ja vajaduseks meie kiiresti muutuv maailmas.

Infoühiskonna arenedes sõltume üha enam sellest, kas ja millist informatsiooni me kätte saame. Elamine saarel seab inimesed tugevamasse sõltuvusse loodusest kui elu mandril. Suur aja- ja rahakulu õpetajate koolitusel mandril sundis mõtlema kohapealsete võimaluste leidmisele.

01.12.1996. a. alustas tööd koolituskeskus *Osilia* (Saaremaa ladinakeelne nimi vanadel maakaartidel). Kuressaare Gümnaasiumi ruumes paiknevas koolituskeskuses on õppijate käsutuses kooliraamatukogu, 60ne kohaline auditoorium, kaks 12ne kohalist klassi ja 10 töökohaga arvutiklass. Arvutid on ühendatud lokaalvõrgu ja internetiga.

Haridusametustel on Saaremaal kõige kaugemale ulatuvad traditsioonid elektronside kasutamisel. Kuressaare Gümnaasium sai interneti-ühenduse 1993. a. sügisel. Arvuti kasutamine igapäevatoos ja õppimises muutub meil üha tavalisemaks.

- *Osilia* ehitati riiklike investeeringute programmi rahadega ja
- sisustati Rahvusvaheliselt *Lions*-klubide Liidult saadud vahenditega.

Ruumid on rajatud koolimaja kahekordsele osale ühe korruse juurdeehituse teel. (Koolis õpivad lapsed 1.–12. klassini. Kool alustas oma tegevust 1978. a. ja on kogu maakonna suurim haridusametustus.)

- *Osilia* on regionaalse arengu tagamiseks loodud maakondlik õpetajate koolituskeskus. Peamiseks eesmärgiks on pedagoogide ümberõpe ja täiendkoolitus järgmistes valdkondades:
- kaugkoolituse meetodika,
- infotehnoloogia,
- majandusõpe,
- pedagoogiline psühholoogia,
- kultuurilugu,
- keeleõpe,
- juhtimine.

Seoses maavalitsuse haridusosakondade funktsioonide muutumisega oli vajalik, et keegi korraldaks õpetajate koolitust, mille tähtsus seoses riikliku õppekava rakendumisega järjest suureneb.

- Koolituskeskuse üheks eesmärgiks on ka õppeotstarbelise infokeskuse loomine maakondlikuks kasutamiseks:
- baasraamatukogu loomine,
- video- ja fonoteegi loomine,
- arvutitarkvara komplekteerimine.

Gümnaasiumi raamatukogusse on üle antud maakonna õpetajate meetodikakabineti materjalid, samuti keelekeskuse umbes 2000 eksemplarist koosnev kogu. Inglise keele õppematerjali saadakse Briti Nõukogult. USA Informatsiooniteenistus jaotab meetodilist kirjandust, teatmeteoseid ja õppematerjale. Eesti Kõrgema Kommertskooli Saaremaa Filiaal kinkis raamatukogule oma väikese majanduskirjanduse kogu (17 000 kr väärtuses). Majandusalaseid õpikuid ja teatmeteoseid on saadud ka Eesti-Taani Ärikoolitusprogrammi raames.

Raamatukogu arvulised näitajad:

- Töötajaid 2
- Teenindatavaid 1250
- külastusi aastas 11 592
- laenutusi aastas 33 785

sh õpikuid 20 100

- põhikogu 25 790
- õpikuid 29 330
- perioodika nimetusi 33

Koolituskeskus *Osilia* suudab koolitust korraldada kaasaja nõuetele vastavalt, kuna tal on mingil määral olemas vajalik materiaalne baas. *Lions*-liikumise toetusel loodud koolituskeskus on oma koha leidnud ja annab oma parima hariduse arendamisel Saaremaal.

Kaasaegne õpikeskkond — Märjamaa Gümnaasiumi raamatukogu

Luule Joost

Raamatukogu ajaloost.

Koolis laenutati raamatuid juba 1942. aastal. Raamatud mahtusid siis koridoris asuvasse kappi. Laenutajaks oli üks õpilane. 1967. a. valmis uus koolihoone, mis oli algusest peale liiga väike. Raamatukogu jäi koos algklassidega vanasse majja 47 m²-le. Mitu eelprojekti kooli juurdeehituseks jäi realiseerimata. 1994. a. alustatud juurdeehituses sai raamatukogu endale kodu viilkatusealusesse ruumi hoone neljandal korrusel. Välja ehitati vaid pool tulevases raamatukogust — 243 m².

Raamatukogu ehitamise ja kujundamisega seotud eeltööd.

- Raamatukogu arengu prognoosi koostamine aastani 2005.
- Fondi kaalu arvestamine. (Seoses projekti muutusega ei arvestanud kandetalad projekteeritud raamatute raskust).
- Põhifondi inventuur ja puhastamine.
- Raamatukogu pindala arvestus ja jaotus. Vajalik pind põhifondile — 315 m².
- Raamaturiulite jooniste tegemine Soome kataloogide alusel ning tellimine OÜ Kasekamp Tsunftilt.

Raamatukogu kolimine uutesse ruumidesse.

1996. a 1. septembril algas õppetöö uues majas. 3. märtsil 1997 avati raamatukogu lugejaile.

Uue raamatukogu kujunemine kaasaegseks õpikeskkonnaks ja teabe keskuseks.

- Raamatukogu on lugejatele avatud kella 8–18.
- Raamatufond on lugejatele peaaegu maksimaalselt avatud.

- Raamatukogu on muutunud õpilaste lemmikpaigaks.
- Raamatukogu on muutunud õppimise ja enesetäiendamise kohaks. Siin viiakse läbi ainetunde, tehakse grupitööd kirjandusega, koostatakse referaate, vaadatakse õppetöös vajalikke videofilme, tehakse koduseid ülesandeid, valmistatakse aineolümpiaadideks, väitlusvõistlusteks, informiinideks, mälumängudeks.
- Viiakse läbi raamatukogutunde, korraldatakse õpetajatele nõupidamisi ja teabepäevi.
- Korraldatakse kirjandusõhtuid, kohtumisi kirjanikega, karnevale, suuri raamatunäitusi ka piirkonna teistele koolidele.
- On avanenud võimalus saada koordineerivaks keskuseks piirkonna väikeste koolide hulgas nii õppe-metoodilise kui ka pedagoogilise kirjanduse osas ja muutuda teabekeskuseks nii koolis kui ka ümbruskonnas.
- Raamatukogu on muutunud kohalikuks vaatamisväärsuseks, kuhu tuuakse külalisi lähedalt ja kaugelt.

Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi õpikeskus

Evi Krimm

Kilingi-Nõmme Gümnaasium on Pärnu maakonnas Kilingi-Nõmme linnas asuv üldharidust andev kool. Koolist on kujunenud linna ja regiooni haridus- ning kultuurielu keskus, mille tegevuspiirkond hõlmab märkimisväärse osa Edela-Eestist. Piirkond, kust tullakse õppima meie kooli, haarab Viljandi maakonna Kõpu ja Abja valla ning Pärnumaa Saarde, Tali, Surju ning Tahkuranna valla ja Kilingi-Nõmme linna.

Kooli iseloomustavad kolm tegurit:

- a. asukoht suure piirkonna keskuses;
- b. internaat, mis võimaldab kooli vastu võtta õpilasi kaugematest kohtadest;
- c. paljudel ümbruskonna elanikel on gümnaasiumist kujunenud koht arvutiga kokkupuutumiseks.

Kilingi-Nõmme Gümnaasiumis hakkas õpikeskuse idee arenema neli aastat tagasi seoses arvutiklassi ümberkujundamisega. Projekt "Õppimiskeskus üldhariduskoolis" käivitus meie

jaoks õigeaegselt. Sellest saime tuge ja uusi ideid. Õpikeskuse eesmärgiks seadsime seni teineteisest kaugel paiknenud arvutiklass ja raamatukogu füüsiliselt ühendatud ruumidesse kokku liita, millele lisanduks veel videoklassi ja lugemistoa ehitamine. Raha ehitustöödeks eraldas Kilingi-Nõmme Linnavalitsus volikogu otsusele toetudes. Ruumide (ca 280m² — kolm klassi ja neid ühendav koridor) õpikeskuseks ümberehitamine nõudis kaks aastat tagasi ligi 350 000 kr, kusjuures arvutivõrgu ehitamisele kulutasime 15 000 kr. Videoklassi mööbel hangiti sponsorite abiga.

- **Arvutiklassis** oli eelmisel aastal 10 masinat. Käesoleva aasta oktoobrist alustas arvutiklass tööd 14. arvutiga (*Pentium 166* kuni *Pentium II 400*). Vanemad arvutid on paigutatud mööda koolimaja laiali õpilastele ja administratsioonile kasutamiseks. Koolil on interneti-ühendus ja kõigil võimaldatakse kasutada elektronposti. Just käesolevast sügisest on tekkinud elav huvi elektronkirjavahetuse vastu ning ca kolmandikul kooliõpilastest on oma postiaadress. Välja on kujunenud ka telepanga teenuste kasutajate ring.
- **Videoklass** asub arvutiklassi kõrval ja on eraldatud helikindla lükanudusega. Videoklassis

toimuvad tunnid, kui õpetaja soovib näitlikustamiseks kasutada videomaterjale. Klassis on 71 cm ekraaniga televiisor. On loodud süsteem, mis võimaldab internetist või CD-ROMist võetavat ekraanipilti esitada suurel teleriekraanil või laenutatud videoprojektoriga. Nimetatud võimalusi kasutavad siiski vaid entusiastlikumad õpetajad. Põhilisteks takistusteks on

- a. infotehnoloogiat valdavate õpetajate väga suur koormus;
 - b. paljude aineõpetajate vähene huvi ja nõrk ettevalmistus infotehnoloogia kasutamisel;
 - c. õppetundides kasutatavate ja ainekavadega sobivate eestikeelsete CD-ROMide puudumine.
- **Raamatukogu** kujutab endast tavalist kooliraamatukogu, kus info kasutamise võimalused on laienenud tänu õpikeskuse tehnilistele vahenditele.

Väga vajalikuks tuleks pidada kooliraamatukogude varustamist 2–3 täiskompleksse multimeediaarvutiga, mis võimaldaks õpilastel iseseisvalt kasutada CD-ROMe. Samuti tuleb tähelepanu pöörata perspektiivile, et oluliselt suureneb digitaalsete ja elektrooniliste andmekandjate hulk ja võib väheneda kaasaegsete õppematerjalide kättesaadavus paber kandjatel.

- Parema ligipääsu võimaldamiseks on arvutid paigutatud ka lugemistuppa. Samuti saab seal kasutada ajalehti, ajakirju ja teatmeteoseid.
- Vabal arvutikasutamisel tekitab probleeme õpilaste juhendamine tundidevälisel ja õhtusel ajal.

VAJADUSED:

- raamatukogudes võtta kasutusele ühtne raamatukoguprogramm;
- vabariigi kooliraamatukogud viia ühtsesse võrku;
- põhikogu ja õpikogu tellimine peaks olema võrgus;
- kirjastusepoolne õpikute tutvustus (koos retsensiooniga) peaks olema võrgus;
- õppematerjalide kartoteek — keskuses;
- korraldada konkurss õppematerjalide saamiseks;
- erialane ja omakeelne täiendkoolitus;
- raha.

Eesmärgiks on luua meie jaoks ideaalne õpikeskus, mida iseloomustaks:

- avatus kõigi haridussüsteemis tegutsevate inimeste suhtes;
- info kättesaadavus erinevatest allikatest: trükised, internet, raadio, televisioon, video, muusikakeskus;
- info töötlemise võimalus.

Kooliraamatukogude finantseerimisest (Kaasettekanne)

Aivar Leštšinski

Ettekande eesmärgiks on tutvustada tänast seisu õpikute/töövihikute osas.

Õpetamine saab toimuda kolmnurgas õpetaja-õpilane-õppevahend. Õppevahendi roll on väga oluline. Kuid kahjuks haridusministeeriumis ei mõisteta seda täiel määral.

Õpik on samasugune täisväärtuslik raamat nagu iga teinegi. Sageli on õppeväljaande terviklikkus aga palju raskemini saavutatav kui mõnel muul väljaandel. Õpiku puhul tuleb püüelda ideaalilähedust kõiges: kaasaegset sisulist ülesehitust, ülevaatlikkust, korrektsust, täpsust ja selget sõnastust, huvitavat kujundust, kvaliteetseid illustratsioone. Õpiku esteetiline kasvatuslik roll on kaasajal väga suur. Raamatul on raske võistelda multimeediaga.

Miks uuele õppekavale vastavad õppeväljaanded ilmuvad hilinemisega või jäävad hoopis ilmumata? Sest

- Õppekava ilmus seadusena 27. septembril 1996, selle parandused ja täiendused mais 1997 ning aindraamatud juba koos uuele õppekavale vastavate esimeste õpikutega septembris 1997.
- Õpetajad eelistavad õigustatult terviklikke õppeväljaannete tsükleid, kus on sama(de) autor(ite) ühtsed aine käsitlemise meetoodilised alused. See tähendab seda, et samad inimesed kirjutavad kaks kuni kolm aastat järjest uut materjali.
- Osa õppeaineid (nt tervisekasvatus) on nii uued, et puudub koolitatud õpetajaskond ja puuduvad ka varasema kirjutamise kogemusega autorid.
- Tõlkeõpikuid ei saa võtta, sest need ei vasta meie õppekavale ja põhiprobleem on see, et teisest kultuurist tulev väljaanne on meile väga sageli sobimatu.

Olukord muutub teatud määral 2001. aastal, sest siis hakkavad tulema kordustrukid ja peaks olema võimalik parandada, täiendada ja muuta juba olemasolevaid materjale. Kuid paljud lüngad õppekirjanduse osas hakkavad alles siis vast täituma.

Toimetanud: Rein Saukas, Urve Tõnnov

Tekstitöötlus: Ilme Reintam

Paljundatud Tartu Ülikooli Raamatukogus

Tiraaž 300 eks.

Eesti raamatukoguhoidjate VII kongressi osavõtjailt avalikkusele

Infoühiskonna kiire areng, muutused riigi majanduselus ja poliitikas on kaasa toonud infonõudluse kasvu. Eesti 1277 raamatukogu kasutas 1997. aastal ligi 800 000 lugejat, seega iga teine Eesti elanik. Raamatukogude kasutamise intensiivsuse kasv eeldab, et raamatukogud, sõltumata tüübist ja asukohast, on muutumas teavikuid laenutavatest organisatsioonidest riigisisest ja rahvusvahelist infootsingut ning andmevahetust võimaldavateks institutsioonideks.

Päev-päevalt tähtsustub raamatukogu kui informatsiooni, hariduse ja kultuuri vahendaja roll. Maal ja väikelinnades on raamatukogu sageli jäänud ainsaks kultuurikeskuseks, kohaks, kus igal soovijal on tasuta, vaba ja piiramatult juurdepääs informatsioonile ja teadmistele. Raamatukogud vajavad seetõttu eri tähelepanu ja täiendavat rahastamist. Raamatukogude areng ja uute tehniliste vahendite ning infokandjate ostmise peab olema tagatud riiklike ja kohalike eelarveliste vahenditega.

Raamatukogude olemasolu ja areng on erilise tähendusega mitte ainult õpikeskkonna pakkujana, vaid ka rahvusliku mälu ja identiteedi säilitajana. Raamatukoguteenuse kvaliteet ei tohi sõltuda raamatukogu või tema teeninduspiirkonna suuruselt.

Teaduslike keskraamatukogude vahel on kogude täiendamise vastutuselad omavahel jagatud Eesti riikluse, majanduse, poliitika, teaduse ja kultuuri infovajadusi arvestades. Olemasolevate

kogude hindamine ning komplekteerimiseesmärkide ja prioriteetide määramine eeldavad senisest tihedamat teadusraamatukogude vahelist koostööd ja komplekteerimise süvendatud koordineerimist. Ülikooli-raamatukogude komplekteerimiseks eraldatud summad on olnud liiga napid, et seatud ülesandeid täies ulatuses täita. Teaduslike keskraamatukogude finantseerimine tuleb seada seaduslikule alusele, vastasel korral võib õppiv Eesti "istuma" jääda.

Tänaseks on paljudes raamatukogudes juurdepääs maailma suuremate raamatukogude elektronkataloogidele ja teistele sidusandmebaasidele. Eesti raamatukogudes leiduv informatsioon muutub peagi hõlpsasti kättesaadavaks tänu rakenduvale integreeritud raamatukogusüsteemile INNOPAC ning 200 rahva- ja kooliraamatukogus kasutatavale raamatu-kogusüsteemile KIRJASTO 3000. INNOPAC süsteemi ametlik avamine ja tutvustamine toimus Eesti raamatukoguhoidjate VII kongressil. Enam ei ole haruldus raamatukogu juures tegutsev avalik internetipunkt, mis võimaldab juurdepääsu kogu maailmas talletatud informatsioonile. Usume, et aeg, mil infovajajal on võrdne võimalus saada vajalikku informatsiooni igas Eesti maanurgas, ei ole enam aastate taga. Raamatukogude tehnoloogilist arengut on tõhusalt toetanud Avatud Eesti Fond ja mitmed teised fondid, Kultuuriministeerium, kohalikud omavalitsused ja rahvusvahelised projektid. Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogu, Eesti Akadeemiline Raamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukogu teevad tõsist tööd Eestis ilmunud ja Eesti-aineliste trükiste ja muude infokandjate hankimiseks ning tulevastele põlvetele säilitamiseks. Eesti raamatukoguhoidjaid rõõmustab, et lõpuks on vastu võetud sündeksemplari seadus ja vähendatud käibemaksu Eesti kirjastajate trükistele. Lahendamist vajavad elektroonilise informatsiooni levi õiguslikud probleemid.

Raamatukogud on hakanud rohkem tähelepanu pöörama erivajadustega inimestele. Eriteeninduse korraldamine ja selleks vajalike teavikute hankimine nõuab sihtprogrammide käivitamist finantstagatiste loomiseks.

Senisest enam peaks tihenema rahva- ja kooliraamatu-kogude koostöö, et kooskõlastada komplekteerimist - kooliraamatukogu muretsseb kirjandust abiks õppetööle, rahvaraamatukogu rahuldab teabe- ja ilukirjanduse lugemis-vajadusi. Rahvaraamatukogud on valmis koostööks kõikide asutuste ja omaalgatuslike institutsioonidega (seltsid, klubid, ühingud).

Viimased aastad on kaasa toonud olulisi muudatusi raamatukogude haldustegevusse ja tehnilisse baasi. Nüüdis-aegsetes ja avarates ruumides töötavad maakondade/linnade keskraamatukogud Haapsalus, Jõhvis, Kärdlas, Põlvas, Rakveres, Raplas, Sillamäel, Valgas, Võrus ja mujal. Kohalikud omavalitsused on raamatukogu tähendust kohapealses elus hinnanud - viimase viie aasta jooksul on Eestis avatud 8 uut külaraamatukogu, 214 rahvaraamatukogu on saanud uued ruumid või on neid laiendatud, põhjalikult remonditud ja ajakohaselt sisustatud. Keskraamatukogu ruumide küsimus ei ole seni kahjuks lahendust leidnud Harju-, Jõgeva-, Järva-, Saare-, Tartu- ja Viljandimaal ning Kohtla-Järvel ja Pärnus. Oma järjekorda ootavad ka paljud väikeraamatukogud, mille olukorra parandamine sõltub eelkõige kohalike omavalitsusorganite tahtest ja raamatukogude enda ettevõtlikkusest.

Infotehnoloogilised muutused raamatukogudes on kaasa toonud raamatukoguhoidja rolli teisenemise, esitades suuremaid nõudeid erialasele ettevalmistusele ja infosüsteemide oskuslikule kasutamisele. Lisaks peab raamatukoguhoidja olema ka hea pedagoog, psühholoog ja sotsiaaltöötaja ning täitma teisigi rolle. Eesti 3159 raamatukoguhoidjast on enamik kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistid, kes ei saa oma töö eest väärilist tasu. Raamatukoguhoidja töötasu on jätkuvalt alla Eesti keskmise.

Ühiskonna vajaduste muutumisega on kaasnenu raamatukogu rolli uuenemine ja osatähtsuse kasv. See seab raamatukoguhoidjatele kõrgemaid nõudmisi ja ülesandeid, mistõttu nad ootavad nii riigilt kui ka kohalike omavalitsustelt palju enamat. Riik on nii tugev kui tark ja haritud on tema kodanik. Kui riik ei investeer teadusse, haridusse ja kultuuri, ei arene ka ühiskond. Raamatukogu on demokraatliku, haridust ja kultuuri väärtustava ühiskonna peegel.

Tartus, 23. oktoobril 1998